

A társadalmi – gazdasági átmenet Ukrajnában

A Magyar Szocialista Párt Közép- és Kelet-európai Tagozatának tanácskozása
(1993. október 28.)

Páldi András nyugalmazott nagykövet

Egy évvel ezelőtt tértem vissza Ukrajnából, és az a tapasztalatom, hogy túl kevés szó esik a magyar közéletben erről az országról. A magyar politikai közvélemény, *talán a politikusok sem ismerték fel igazán Ukrajna jelentőségét*. Mintha nem is tudnák, hogy keleti határainkon egy új ország, egy új hatalom jött létre, amely hatalmas gazdasági potenciállal rendelkezik, ahol 160 ezer magyar él, és amellyel a magyar kormánynak ma kiváló politikai kapcsolatai vannak.

Amikor viszont szó esik Ukrajnáról, a hangnem gyakran lebecsülő, lekezelő, a magyar sajtó csak az Ukrajnából jövő negatív hírekre reagál, pozitívakat szinte soha nem közöl, és igen gyakran téved, amikor Ukrajnáról ír. Megjelent például olyan vélemény, hogy Kravcsuk csak a nacionalizmus meglovagolásával képes fenntartani magát. Aki ezt leírta, annak fogalma sincs arról, mi zajlik Ukrajnában. Kravcsuk ukrán hazafi, aki az ukrán függetlenségért mindent megtesz, de nem nacionalista. Ukrajnában van nacionalizmus, jelentős, olyan pártok, amelyek a nacionalizmust a zászlójukra tűzik, de ezek ellenzékben vannak. Nagy kár lenne, ha az induló ukrán–magyar kapcsolatok ilyen hamis tételeken alapulnának, és ezek elterjednének a közvéleményben.

Ukrajna jelentőségéről szólva, idézni szeretném Brzezinskinek a véleményét: az I. világháború utáni békediktátumok, a II. világháború utáni jaltai megállapodás és a két tábor kialakulása után Ukrajna függetlenné válása a legjelentősebb geopolitikai tényező a 19. században, mert ha Ukrajna nem válik ki a birodalomból, akkor a birodalom egyben marad és akkor az oroszok soha nem kapnak lehetőséget arra, hogy a demokratikus átalakulás irányába próbálkozzanak lépéseket tenni.

Nekünk, akik Ukrajna szomszédai vagyunk, sokkal nagyobb gondot kell fordítani Ukrajnára, a vele való kapcsolatra, a jobb megismerésére. Az átalakulás sajátos minden közép- és

Keletről Nyugatra Európa közepén

kelet-európai országban, mindegyik a maga útját járja, de mindegyiknél nehezebb helyzetben Ukrajna van. Ott nem a demokratikus átalakulás került a politikai harcok középsőjébe, *hanem a függetlenség feltételeinek megteremtése, a Szovjetuniótól történő elszakadás*. A függetlenség ügyében nagyon óvatos volt az ukrán politika, pártoktól függetlenül az ukránok jól tudják, hogy Ukrajna a birodalom egyik tartóoszlopa, a birodalomból történő kiválása nagy veszélyeket hordoz magában. Ezért állandóan a baltikumi kiszakadás folyamatát és a magyarországi változásokat figyelték. A magyarországi békés út volt a legkívánatosabb számukra, a legkisebb megrázkódtatással járó átmenet lebegett a szemük előtt. A romániai események után azonban Ukrajnában aggodás lett úrrá a demokratikus erőknél, mert úgy ítélték meg, hogy a békés útnak továbbra nincs lehetősége. Ha Romániában csak fegyveres úton lehetett kivívni az átalakulás jogát, akkor Ukrajnában sem mehet végbe másképp, vagyis a hadsereg fogja játszani a főszerepet. Hogy ez a logika jó volt-e, azt a történelem nem tudta kontrollálni, mert végül is a jecini puccs után a függetlenség az ukránok ölébe hullott, csak ki kellett használni az alkalmat, amit a parlament meg is tett, megszavazta és kikiáltotta Ukrajna függetlenségét. A függetlenség megszerzése után – ami idáig a legfontosabb cél volt – azonnal kiderült, hogy az igazi teendők csak ezután jönnek. A jövő útjáról, az új Ukrajnáról mindenki másképp gondolkodott. Egyes politikusok, és partok, nagyon jól tudva, hogy az ukrán gazdaság az oroszoktól elszakítva nem állhat meg sokáig a lábán, ukrán önállóságot, szoros ukrán–orosz gazdasági együttműködést képzelt el. Más politikusok és más partok pedig azt hangoztatták, hogy teljes nyugati orientációra van szükség, mert ebben az esetben Ukrajna öt év alatt utolérheti a nyugati életszínvonalat.

A Szovjetunió idején a gazdaság struktúráját a birodalom szempontjai szerint alakították, azaz az ukrán érdekek ritkán érvényesültek. Ennek következtében Ukrajnában nagy gépipar, hadiipar, kohászat fejlődött ki oroszországi szállításokra. Az ukrán kohászat, gépipar termékének 60–70 %-át Oroszországba szállítják, a gabonát, olajat, cukrot Ukrajnának kellett szállítania. Ennek következtében nagyon gyenge könnyűipara, feldolgozó ipara, élelmiszeripara van. Önálló ország esetében ez a struktúra túlságosan sebezhető. *A leglényegesebb a fűtőanyag függőség*: Ukrajnában 3 millió tonna olajat termelnek, de 50 millióra lenne szüksége. Egyetlen beszerzési forrása van: Oroszország. Tehát ez nemcsak importtól, hanem egy országtól való függőség. 20–25 milliárd köbméter gázt termelnek, de 100 milliárd köbméterre van szüksége az országnak. A gázimport legalább megoszlik Törökmenia és Oroszország között. Nincs elegendő fa és sok más anyag Ukrajnában. Ez tehát nagy függőséget jelent gazdasági oldalról. Talán nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy az orosz kormány jó szándékkal működik, hogy Ukrajna meddig lesz független. Ha világpiaci szintre emelik a fűtőanyagok árát, akkor Ukrajna évente 13–15 milliárd dollárt kellene, hogy fizessen ezért. Erre természetesen képtelen ma is, és évek múlva is képtelen lesz. A kérdés tulajdonképpen az: mennyi ideig tartható fenn politikai függetlenség ilyen erős csaknem egyoldalú gazdasági függés mellett?

Még egy sajátosság, amiben Ukrajna talán eltér a többi kelet-európai országtól: Ukrajnában alapjában véve a *hatalomban maradt a régi garnitúra*. Vidéken és a központban is

több vezetőcserére került sor, de ezek olyanok voltak, akik a puccs idején kompromittálták magukat. Annyi a változás, hogy a politikai ellenzék jelentős figuráit vidéken is és a központban is bevonták a hatalomba. Valami olyasmi alakult ki, amit a magyar reformkörök, '89-ben Magyarországon szerettek volna végrehajtani. Az ukrán politikai erők struktúrájáról. '89-ben költőkből, írókból, értelmiségiekből alakult alakult meg a RUH, – mozgalom – a peresztrojkaért. Abból indultak ki, hogy ha a párt nem hajlandó a peresztrojkat végrehajtani, felajánlják erre a saját erejüket, ennek érdekében hajlandóak együttműködni a párttal. Ezzel tulajdonképpen létrejött az Ukrán Kommunista Párt mellett egy másik politikai centrum, amely szinte pártként működött és magába foglalta a pártcsoporthoz tartozókat, egyesüléseket, pártokat is, tehát gyűjtőhely volt. A '90. márciusi választásokon a 450 tagú parlamentbe 100–120 olyan képviselő jutott be, aki a RUH tagja volt, vagy szimpatizált vele. A RUH ezzel nem volt megelégedve, mert abban bízott, hogy nagyobb áttörést tud végrehajtani, és át tudja venni a hatalmat. Erre azonban nem került sor. Utána abban bíztak, hogy a kommunista párt képviselőinek jelentős része fokozatosan átmegy a demokratikus erők oldalára, és így lesz lehetőség gyökeres átalakulásra. Ez sem következett be.

A puccs lehetővé tette a függetlenség kikiáltását december 1-jén, a népszavazás ezt nagy arányban megerősítette, és Kravcsukot, aki addig a kommunista párt másodtitkára volt, elnökké választották. Ez alatt a politikai erőkben osztódás, bomlás zajlott le. A kommunista párt működését betiltották. Ezzel a parlamentben egy nagy tömb (7080 %) bomlásnak indult, szervezett erőként már nem tudott fellépni, de ott volt a parlamentben és szavazott. De a demokratikus erők is bomlásnak indultak. Ez már az ősz folyamán, a választásra való készüléskor következett be. A RUH jelölte Csornovilt, aki korábban Ivovi tanácselnök volt elnöknek. De más RUH-vezetők is elnökök akartak lenni, így öten indultak a választáson Kravcsukkal szemben a RUH részéről. Ha együtt indultak volna, akkor sem tudták volna Kravcsukot megverni, mert Kravcsuk népszerűsége akkor is magas volt és azóta is az. Az első menetben 62 %-kal győzött, míg a RUH-os vezetők 456 %-ot kaptak, kivéve Csornovilt, aki 17 %-ot.

A népszavazás után a parlamentben az elnökjelöltek kijelentették, hogy mivel a nép Kravcsukra szavazott, az ő programját fogadják el, kötelességüknek tartják, hogy támogassák Kravcsuk elnököt mindabban a harcban, amit a függetlenség megszilárdítása, demokratikus átalakításáért folytat. Jól fejezte ki ezt a szituációt Iván Dracs, a RUH egyik vezetője: Ukrajna függetlenségéért mi harcoltunk, mi ostromoltuk a várat, a vár elesett, de nem tudjuk, hogy mi foglaltuk-e el, vagy a vár foglalt el minket. Csak Csornovil, a RUH elnöke mondta azt, hogy kommunista elnököt nem fogad el, ezért ő politikai harcra szólította fel a RUH erőit Kravcsukkal szemben.

A Kravcsuk-csoport a centrum. Már van baloldal is, mert megalakult a szocialista párt, és most van alakulóban a kommunista párt is, de a politikai mezőn ténylegesen a Csornovil és a Kravcsuk párt jelenik meg. Közöttük alapvető politikai eltérés, hogy mi legyen Ukrajnával? Kravcsukék úgy gondolják, hogy ma a *legfontosabb feladat megszilárdítani az ukrán*

Keletről Nyugatra Európa közepén

államot, felépíteni az államiséget, kialakítani a törvényeket, a rendet, a struktúrát, amely biztosítja az ukrán függetlenséget, mert alapvető a külső az orosz veszély. *Alapvető probléma Ukrajnában az orosz–ukrán viszony.* Ebben a két tábor élesen elüt egymástól. Kravcsuk és tábora az oroszokkal való szoros együttműködést sürgeti, elsősorban a gazdasági helyzetből kiindulva, a gazdasági kapcsolatokat fenntartani, a szerződéseket ezt biztosítani, erre Jelcinnel már megállapodást is írt alá. Ezzel szemben a Csornovil tábor: mereven oroszellenes magatartást tanúsít az imperialista hatalommal, a kommunistákkal nem hajlandó tárgyalni, együttműködésre nincs szükség, a FÁK-ból ki kell lépni. A Csornovil-párt nem hajlandó az atomfegyver leszereléséhez hozzájárulni, atomhatalom akar maradni. Jelentős nézeteltérések vannak a gazdasági reform ügyében.

Egyik pártnak sincs a gazdasági átalakulásra programja. Sok rész kérdésre tesznek javaslatot, de program nincs. Ha a kormány valamit beterjeszt a parlamentben, általában nem tudja keresztülvinni. Ezért a helybenjárás évek óta tart, küszködnek a tűzoltással, mert a gazdaság helyzete egyre romlik. A kormány államtalanítani akarja a tulajdont, átadni a kollektíváknak. Vitáznak rajta, milyen módon történjék ez. Ez nem privatizáció. Nem nagyon támogatják egyelőre a magánvállalkozásokat. Vannak, terebélyesednek ugyan, de nem kapnak elég támogatást, a törvények inkább akadályozzák, mint segítik a vállalkozást. A kormány nem következetes ezen a téren, még mindig félnek a magántulajdontól, félnek minden olyan gazdasági tevékenységtől, amelyet nem a kormány tart kézben. Bár már Kucsmának voltak erre elgondolásai, de azt is leszavazta a parlament, tehát azon a téren sem tudtak előbbre jutni. A kormány először stabilizálni akarja a helyzetet, úgy gondolja, hogy ha megállítja a termelés és a szolgáltatások csökkenését, utána lehet gondolkodni az államtalanításról, az új saját pénz befektetéseken, megállítani az inflációt, a saját pénz megteremtésén.

Csornovil és az ellenzék – véleményem szerint – illúziót kerget. Csornovillal sokszor beszéltem, vitatkoztam ezekről. Nem tudják, mit kell csinálni. Követelik a reformokat, de nem tudják, hogy induljanak el. Privatizálni akarnak, de a gazdaság helyzetébe beágyazni ezt nem képesek: miközben a gazdaság a katasztrófa szélén áll.

Még pár szót szeretnék arról mondani, hogy *Ukrajna nemzetközi kapcsolatai hogyan alakultak.* Ukrajnának legfőbb célja, hogy elszakadjon az ázsiai kötődéseitől, és mind közelebb kerüljön Európához. Fontos alapelv az, hogy minden szomszédal jó kapcsolatban kell lenni. A határok megváltoztathatatlanok. Ukrajnának alapvető érdeke, hogy ne változzanak meg, hiszen neki nincsenek követelései, de vele szemben nagyon sok szomszédjának van. Támogatást akar szerezni az orosz veszéllyel szemben. Kravcsuk sokszor elmondta, hogy Ukrajnának a legjobb politikai kapcsolata, legjobb politikai viszonya Magyarországgal alakult ki. Lengyelországgal kapcsolatban nagyon óvatos az ukrán viszony, talán bizonyos bizalmatlanság is van a történelmi hagyományok, a nemzeti kisebbségek miatt. Cseh-Szlovákiával szintén óvatos, elzárkózó volt a viszony, hiszen Cseh-Szlovákia is oszladozófélben volt, ezért Ukrajna Szlovákiához közeledett. Jugoszláviában Horvátország helyzetét

kísérték szimpátiával. Romániával legrosszabb a viszony, bár aláírták az alapszerződést, de úgy, hogy a szőnyeg alá söpörték a problémákat, a határkérdést és a nemzetiségi ügyeket is.

Végül: Magyarországnak alapvető érdeke, hogy Ukrajna stabil maradjon, a gazdaságban megálljon a visszaesés, és végre a demokratikus átalakítás is megkezdődjön. Ezek rendkívül fontosak a magyar–ukrán együttműködés jövője, a jószomszédi kapcsolatok perspektívái miatt. És természetesen Kelet-Európa biztonsága sem választható el ma már Ukrajna kiszámítható magatartásától, stabilitásától.

Tóth Mihály elnöki megbízott, a Beregszászi Járás Állami Közigazgatásának vezetője

Ukrajna történelmének rendkívül felelős periódusát éli át. A feladat összetett: Ukrajnának egyidejűleg kell megbirkóznia az államalkotással, valamint a politikai, és a gazdasági rendszerváltás feladataival. Páldi Andrástól eltérően én az orosz–ukrán viszonyt nem dramatizálnám ily mértékben. Nem az erős orosz gazdasági hatásban látnám a probléma gyökerét, inkább a saját gazdasági rendszer hiányában. Magyarország le tudott válni a keleti piacról és annak a gazdasági rendszereiről. Ugyan áldozatok árán, de elsősorban azért volt képes erre, mert rendelkezett saját önálló gazdaságirányítási rendszerrel, adottak voltak a döntéshozatalhoz és a döntések érvényesítéséhez szükséges intézményi, jogi és személyi feltételek. A gazdasági függőség megszüntetéséhez, vagy mérsékléséhez a kinyilatkoztatott szándékon túl ezeknek az eszközöknek a megléte elengedhetetlen

A rendszeralkotás és a rendszerváltás problémáit szeretném a magam szemszögéből – mint ukrán állami hivatalnok – megvilágítani, megpróbálom legalább részben jellemezni azokat a közjogi állapotokat, melyek az állami irányítási rendszer és a helyi közigazgatások működését jellemzik. Másrészt pár szóban elmondanám a véleményemet arról, ami szűkebb pátriánkban, Kárpátalján történik az ukrán állam megalakítása óta.

Az ukrán helyzet pozitív megvilágítása valóban hiányzik a magyar és a külföldi sajtóban. Viszont nem igaz, hogy nem történtek demokratikus átalakulások. Igenis történtek. Ukrajnában a szólásszabadság ma realitás, és ez nem kis vívmány. Történtek bizonyos lépések a gazdasági megreformálása irányában is. A kisebbségek jogainak biztosítása terén szintén jelentős az előrelépés, ami egyértelműen jelzi a pozitív szándékot. Más kérdés az, hogy a kialakult helyzetben ennek a szándéknak mennyi és milyen a hozadéka.

A függetlenség kinyilvánítása, vagyis '91. augusztusa és az azt követő referendum óta elsődleges államalakítási probléma az alkotmányozási folyamat elakadása. Ennek fő oka, hogy a törvényhozáson belül és más meghatározó államirányítási szervek között az alapvető elvi kérdésekben sincs meg a konszenzus. Merőben eltérő konceptuális elképzelésekről folyik a vita mind a mai napig. Még az állam szerkezetét illetően sincs elvi megállapodás. Föderatív lesz-e a felépítése az államnak, vagy unitárius, vagy annak valamilyen közbülső változata?

Keletről Nyugatra Európa közepén

Ennek egyenes folyamanyaként, egy sor, már elfogadott törvény, amely az európai értékek irányába terelné az államalkotás folyamatát, számos belső és alkotmányos ellentmondásba bonyolódik. Mind a mai napig elvileg és jogilag is érvényben lévőnek kell tekintenünk az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság alkotmányát, amelyen ugyan megtörténtek bizonyos módosítások, de sem szellemében, sem betűjében már nem alkalmas az elsődleges jogforrás funkciójának betöltésére. Tehát magában a törvényalkotás folyamatában keletkeznek és halmozódnak az ellentmondások. Sajnos az Alkotmánybíróság felállításában sem tudott megállapodni az államelnök és a parlament.

Ilyen ellentmondás jellemzi a helyhatalmi szervek szabályozását és működését is. A tavaly márciusban elfogadott önkormányzati törvény alapvetően megfelel az Európai Önkormányzati Charta előírásainak. Ennek megfelelően az önkormányzatok jogosítványai szélesek, az önkormányzati tulajdon feletti rendelkezés, a költségvetés kérdéseiben, a helyi ügyek rendezésében. Viszont e jogosítványok érvényesítése alapvető ellentmondásban van az elnöki megbízottak státuszával és hatáskörével. E problémának jogi eszközökkel való feloldása azért is lehetetlen, mert az érvényes alkotmánnyal egyik helyhatalmi rendszer sem összeegyeztethető – annak szövegébe még a tanácsi hatalom van belefoglalva. Az így kialakult kettős hatalom negatívan befolyásolja, a meghirdetett reformok helyi végrehajtását. Itt talán elsősorban nem is a kettős irányítás – ami a megyék, járások, és nagyobb városok szintjén érvényesül, okozza a fő gondot, – hanem a két rendszer jogosítványainak, kompetenciáinak összemosódása a probléma. Az önkormányzati törvény a helyi önkormányzatokra is kiró bizonyos állami feladatok végrehajtásának kötelezettségét, viszont e feladatok ellátásához szükséges mechanizmusról nem rendelkezik. Ugyanakkor az elnöki megbízottakról szóló törvény regionális – járási és megyei szinteken, az állami és az önkormányzati feladatokkal kapcsolatos végrehajtói hatalmat teljes egészében az elnöki megbízottakra ruházza. A továbblépés szempontjából ennek az ellentmondásnak a feloldása volna talán az egyik legsürgősebb feladata a törvényalkotásnak.

Egyetértek az előttem szóló nyugalmazott nagykövet úrral, valóban úgy tűnik, hogy az alkotmány konceptuális kérdéseiben sem lesz megegyezés Ukrajnában a márciusra kitűzött parlamenti választásokig, aminek egészen biztosan ugyancsak negatív visszahatásai lehetnek.

A tapasztalat azt mutatja, hogy Ukrajna viszonylatában, egymagában, az Európában már hagyományosnak tekinthető jogi megoldások egyenes átírása, átvétele nem mindig hozza a várt eredményt, mi több, számos esetben újabb visszasságok forrása is lehet a helyi sajátosságok figyelmen kívül hagyásával való alkalmazásuk. Tehát valahol a közbiülső megoldásokban kellene keresni az üdvözülést, legalábbis rövidtávon. Vagyunk egynéhányan, akik radikális változásokat óhajtának, de be kell látnunk, hogy a közeg nem alkalmas arra, hogy egyik napról a másikra radikálisan váltani lehetne, főképpen hathatós külső segítség nélkül.

Az Ukrajna függetlenségéről megtartott referendummal egy időben, Kárpátalján a megye különleges önkormányzati státuszáról, a Beregszászi Járásban pedig a Beregszász köz-

pontú Magyar Autonóm Körzet megalakításáról is referendumokra került sor. Az akkor érvényben lévő törvények szerint ez a másik két referendum is törvényesnek minősülhetett, mivelhogy nem volt olyan szabály, amely alapján törvényellenesnek lehetett volna minősíteni azokat. Ezek az aktusok is jelzik az államalkotás egyik alapvető dilemmáját. Történetesen azt, hogy az államalkotás a kialakulóban lévő kijevi központi vezetés döntései alapján, vagy alulról induló kezdeményezések útján, a helyi sajátosságok figyelembevételével menjen-e végbe. Hiszen egy földrajzilag és népességben is egy hatalmas államról van szó, amelynek a régiói rendkívül különböznek. Kárpátalja és Donyeck, vagy Krím és Volin terület nemcsak etnikai és nyelvi szempontból különböznek, eltérő az emberek mentalitása, mások a hagyományok, a gazdaság szerkezete, az általános fejlettségi szint is különböző. Véleményem szerint helytelen, hogy nem eléggé veszi figyelembe a mai ukrán vezetés ezeket a helyi sajátosságokat. Mi több, az ilyen akciók kezdeményezőinek címére gyakran elhangzik a szeparatizmus, az ország feldarabolásának vádja, ami természetesen az esetek túlnyomó többségében nem fedi a valóságot. Az ilyen és ehhez hasonló vádaskodás mögött gyakran csak egyes személyek, egyes csoportosulások ambíciói és privát érdekei húzódnak meg.

A fentebb vázoltak jellemzőek azokra a folyamatokra is, amelyek Kárpátalján mentek végbe az elmúlt években. Nem talál meghallgatásra, és nem vezetett eredményre az a törvénytisztelő és a központtal szemben toleráns magatartás, amellyel a Kárpátaljai Megyei Tanács, a megye más vezetői próbálták érvényesíteni elképzeléseiket a kijevi központi hatalmi szerveknél. Bár a megye választópolgárainak 78 %-a szavazatával támogatta a *Különleges Önkormányzati Övezet* létrehozásának kérdését, a Beregszász Járás szavazásra jogosult lakossága 84%-ban egyetértett a Magyar Autonóm Körzet megalakításának kezdeményezésével, sem a kormány, sem a parlament érdemben nem is tárgyalta ezeket az előterjesztéseket. Igaz, '92-ben még voltak bizonyos szintű egyeztetések, napirendre tűzési próbálkozások, ám 1993 már úgy telt el, hogy kompetens szervek ezekkel a kérdésekkel már egyáltalán nem foglalkoztak.

A harmadik helyi kezdeményezés egy, az egész megyét magába foglaló szabad gazdasági övezet létrehozására irányult Kárpátalján. Úgy tűnik, hogy talán ez az elképzelés, valahol találkozik a központi vezető személyek elképzeléseivel. Örömmel számolok be róla, hogy e kérdést napirendre tűzte a parlament és az elkövetkező héten tárgyalja az erről szóló törvénytervezetet. Úgy érzem, hogy e törvény elfogadása, ha nem is politikai, de gazdasági téren mindenféleképpen jelentősen hozzá tudna járulni a térség fejlődése elősegítéséhez, a határokon átnyúló regionális kapcsolatok kiteljesedéséhez és ez által egész Ukrajna gazdasági fejlődéséhez, valamint gazdasági reformok felgyorsításához is.

(Utólag: e javaslatot a Verhovna Rada (parlament) szótöbbség híján elvetette és többet nem is tűzte napirendre)

Nincs érdemi előrelépés a legtöbb lehetőséggel kecsegtető területen – a határokon átnyúló regionális nemzetközi együttműködés kérdésében sem. Véleményem szerint nem rajtunk, kárpátaljaiakon múlik elsősorban, hogy az a számos elképzelés, amely úgy kul-

Keletről Nyugatra Európa közepén

turális, mint gazdasági téren megfogalmazódott a Kárpátok régiójában eddig nem hozott eredményt. A Kárpátok–Tisza regionális, magyar–ukrán együttműködési elképzelés kútba esett. Véleményem szerint nem tud talpra állni, gyakorlati kérdésekkel érdemben foglalkozni a politikailag és államközileg szentesített *Kárpátok-Eurorégió elképzelés sem*. Ennek oka szerintem az, hogy egyes környező államok vezetése nem, vagy csak a deklarációk szintjén támogatja az együttműködés ilyen formáját. Úgy tűnik, hogy sem magyar, sem szlovák, sem román részről az Ukrajnával való a gazdasági együttműködés fejlesztésének nincs átfogó koncepciója. Szerintem a kialakult helyzet épp annyira hátrányos és káros a környező országokra, azok határmenti területeire nézve, mint Ukrajnára.

Talán azért is fontos a mai eszmecsere, mert közelebb vihet a kialakult helyzet jobb megértéséhez, és ezen keresztül a gazdasági nyitás elősegítéséhez és az Ukrajna iránti segítőkészség megerősödéséhez.

Íjgyártó István:

Az ukrainai kisebbségi ügyekről fogok szólni. Ezt három kérdés köré csoportosítom. Az első kérdés hogyan viszonyulnak Ukrajna politikai erői a kisebbségi kérdéshez? A második: milyen aktivitást mutatnak az Ukrajnában élő nem ukrán közösségek. A harmadik: várhatóak-e vagy dimenzionálhatóak-e egyáltalán kisebbségi konfliktusok Ukrajnában.

Az első kérdés tehát, hogyan állapíthatjuk meg, hogy van-e valamilyen *viszonyulás a kisebbségek kérdéséhez* Ukrajnában. Három fontos támpont már létezik: Ukrajna nyelvtörvénye, amely még a szuverenitási nyilatkozat táján született meg, tehát az első dokumentumok egyike volt Ukrajnában. A második az ukrán parlamentnek a függetlenségre feltett népszavazás előtt, 1991. november 1-jén elfogadott nyilatkozata a kisebbségi kérdésről, és az 1992. júniusában elfogadott *törvény az Ukrajnában élő kisebbségekről*. Ide kell kalkulálnunk azt a nemzetközi szöveget is, amelyet úgy szoktunk emlegetni, hogy az Ukrán–Magyar Kisebbségi Nyilatkozat, amelyet 1991-ben írt alá a két ország, és amely azért rendkívüli fontosságú, hiszen olyan elvek kerültek bele, amelyek később a magyar kisebbségi törvényben és az ukrán kisebbségi törvényben egyaránt megtalálhatóak.

Ez a törvény kiállja az összehasonlítást Európában, de a térségben mindenféleképpen a létező törvényekkel, különösen azokkal az országokkal ahol egyáltalán nincs ilyen jogi szöveg, tehát mindenképpen üdítő színfolt ez az ukrán törvény. Ha nem is mondhatni, hogy rendkívül széles jogokat foglalna magában, nem tartalmaz olyan kidolgozott normatív szöveget, mint a magyar kisebbségi törvény, mindazonáltal jelenleg ez elfogadható jogosítványt ad azoknak a kisebbségeknek, amelyek Ukrajna területén élnek, sőt, ha összehasonlítjuk a térségben uralkodó állapotokkal, akkor ez a szöveg messze meghaladja azokat a kondíciókat, amelyek körülvesznek minket.

Komoly viták folytak mind európa tanácsi berkekben, mind a szlovák felvétel kapcsán Szlovákiában is a névhasználatról. Ezt az ukrán törvény teljesen normálisan rendezi, hiszen

minden probléma nélkül lehetővé teszi az anyanyelvi névhasználatot. Nagyon fontos kitétel az úgynevezett *kulturális autonómiára való lehetőség*, ami azt jelenti, hogy a kulturális autonómia fogalmába tartozó önálló intézmények alapítása mind lehetővé vált a kisebbségek számára.

Összefoglalva, ha a jogi, jogalkotási tendenciákat nézzük, akkor Ukrajnában mindenféleképpen egy pozitív osztályzatot kell kiállítanunk a politikai erők tevékenységéről. Ez nem jelenti azt, hogy a kisebbségek, vagy ha tetszik, a nem ukránok megközelítése gyakran nem konfliktusos Ukrajnán belül. Ugyanakkor tartózkodnék attól, hogy címkeket ragasszak, tehát én az olyan ukrán ellenzéket sem címkézném, mint például a RUH-mozgalom mondjuk nacionalista mozgalomként. A RUH-hoz tartozó személyek vagy csoportok tevékenysége ugyan nagyon jelentősen hozzájárult az etnikai konfliktusokhoz, mégis távlatilag a RUH tevékenysége nem nacionalista vagy nem sovinszta. Vjacseszlav Csornovil, a RUH egyszemélyi vezetője, korábban igen élesen elhatárolódott Lembergben a RUH égisze alatt szerveződött Moroz-féle nacionalista mozgalomtól, amit fasisztának minősített a lengyel és oroszellenes aktivitása miatt. Csornovil, amikor még megyei vezetőként a lembergi területnek volt az előjárója, rendkívül sokat tett, nehogy a vallási, az etnikai feszültségek kiéleződjenek.

Ez átvezet bennünket egy másik problémához, hogy Ukrajnának a belső, több szintű felépítettsége mennyiben teszi könnyűvé vagy nehezzé azt, hogy egyáltalán a kisebbségi kérdést Ukrajnában vizsgáljuk? Szokták emlegetni, hogy Ukrajnában közel 100 nemzetiség él. Ez egy régi, szép szovjet bejáratott szöveg. Vannak markáns csoportosulások, mint például a magyar közösség Kárpátalján, egy kisebb létszámú görög közösség Dél-Ukrajnában, vagy a bolgárok szintén ugyanezen a területen, a moldovánok és románok, természetesen a Lengyelek Galíciában, s a végére hagynám az orosz közösséget. Azért hagytam a végére, mert én nem tartom kisebbségnek az orosz közösséget Ukrajnában. Megítélésem szerint ők sem tartják magukat kisebbségnek, és ez nagyon lényeges. Létszámát tekintve – tehát az ukrán össznépszerűségben belül elfoglalt arányát tekintve – *az orosz közösség az én olvasatomban akár már a társnemzetinek megfelelő tömegben van jelen Ukrajnán belül*. Úgy hiszem, az ukrán politika is – nagyon helyesen, jelen pillanatban az orosz közösséggel szemben nem egy úgynevezett kisebbségi politikát folytat. Ez azért lényeges, mert ha ezt elfogadjuk, akkor egy sor kérdés egészen más megvilágításba kerül, mint akár egy kisebbségi többségi konfliktus. Ide értem a Dél-Ukrajnában kialakult helyzetet, elsősorban a Krímet, vagy egy sor más kérdést. Tehát az Ukrajnáról kialakult kép azt mutatja, hogy jelen pillanatban az ukrán politikai erők, a helyi túlkapások és bizonyos politikai csoportok aktivitása ellenére – egy toleráns kisebbségi politika arculatát mutatja felénk. Lássuk, hogyan reagálnak erre a kisebbségek, illetve az orosz közösség.

Összességében azt mondhatjuk, hogy az Ukrajna függetlenné válását megelőző időszakot általában a tömegek szintjén elég bizonytalan magatartások jellemezték. Erre egy jó példa az 1991. tavaszán immáron feledésbe merült Gorbacsov által provokált népszavazás. A Szovjetunió vezetői által feltett kérdés mellé ún. közvéleménykutatást is beiktattak. A fő

Keletről Nyugatra Európa közepén

kérdés arra vonatkozott, hogy mi legyen a Szovjetunió sorsa. Az ukrán pedig arra, hogy Ukrajna mint szuverén entitás a Szovjetunióon belül a függetlenségi nyilatkozatnak megfelelően maradjon-e abban a státuszban, amiben van.

Három terület volt Ukrajnában, ahol határozottan elutasították a Szovjetunióra az igen válasz adását. A leMBERGI szavazók 16,4 %-a mondott igent a Szovjetunióval kapcsolatosan, az Ivanov Frankovszki-iak 18,2, a ternopoliek 19,3 %-a.

Ehhez képest, ha megvizsgáljuk az 1991. decemberi, ukrán függetlenségről szóló népszavazást, akkor azokon a területeken, amelyek nagy létszámú orosz közösségek élnek, az ukrán függetlenség határozott támogatását tapasztaljuk. Például a donyecki területen 43,6 % orosz lakosság van, a luganszki 44,8 % orosz lakosságot számlál, Harkovban 33,2 %, Kijevben 20,9 % az oroszok aránya. Ezekben a területeken a december 1-jei népszavazáson Donyeckben a lakosságnak a 83,9 %-a támogatta Ukrajna függetlenségét, Luganszokban 83,86 %-a, Kijev városban 92,88 %-a, s még Szevasztopolban is, a Krímnek a jelenleg legvitatottabb pontján 57,7 % mondta azt, hogy igen. Egyedül összességében a krími adatok csökkentek és ez messze a legkevesebb, de ez is 54,9 %. Ez azt mutatja, hogy az orosz lakosság visszautasította volna az ukrán függetlenséget. Tehát nem mondhatjuk azt, hogy a függetlenség megszületésének pillanatában az orosz lakosság nagy része nem támogatta volna azt, hogy Ukrajna önállóvá váljon. Hogy ez miért volt így, természetesen ez egy hosszabb vizsgálat eredménye lenne, mégis azt mondhatjuk, hogy akár az ukrán–orosz konfliktus esetében is, nagyon vigyáznunk kell – ha egyáltalán például a Krím és Ukrajna, vagy a keleti területek és Ukrajna konfliktusát vizsgáljuk, vigyáznunk kell – az olyan csupasz megjelenítési formákkal, mint egy ukrán–orosz konfliktus.

A problémának a másik gyökere az, hogy Ukrajna területileg is széttagozódik. Ez sajnos nem jelenik meg az ukrán törvényhozásban, és az alkotmányban, vagy a politikai erők által deklarált elképzelésekben. Általában inkább egy nemzetállami jellegű elképzelés uralkodott Ukrajnáról, noha Ukrajna igencsak megosztott. Elkülöníthető egy galíciai terület, ahol jellemző az ukrán lakosság döntő dominanciája és egy nagyon erős ukrán nemzettudat, államiságba vetett hit: egy keleti terület; ahol, a russzifikáció történelmi megvalósulásával és nyilván az orosz lakosság jelenlétével az államiság iránti aggályok erősebben érvényesülnek; és olyan területek, amelyek Ukrajnához úgy kerültek hozzá, hogy a Szovjetunió aktivitásának következtében kvázi ajándékba kapta. Ide sorolnám Kárpátalját vagy a Krímet, a délnyugati ukrán területeket. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy megkérdőjelezném bármilyen formában is az ukrán szuverenitást ezeken a területeken, de ezek történelmi tények.

Ez azt jelenti, hogy az ukrán politikában, amikor az egész kisebbség az orosz vagy más kisebbség kérdést kezeli, akkor nagyon *erősen munkálnak a területi integritással kapcsolatos félelmek*. Egy sor aktivitás, amely kisebbségi oldalról jön, azt általában szeparatizmusnak fogják fel. Ennek hátterében nyilván ezek a különbözőségek vannak, s nyilván az, hogy Ukrajna határai pontosan a történelmi kialakulatlanságok folytán eléggé bizonytalanok. Mondhatjuk ezt a nyugati, de akár a keleti határokra is. Ez mindenképpen determinálja az

ukrán viszonyulást a kisebbségi törvénnyel, illetve a kárpátaljai autonómiával kapcsolatban, illetve Kárpátalja esetében a népszavazás által szentesített kívánságoknak az elfogadásával kapcsolatosan. Jelen pillanatban még mindig a *kárpátaljai magyarság* az, amely politikai értelemben, taglétszámát, szervezettségét tekintve egy markáns kisebbségi háttérrel rendelkező politikai erő, ha nem is Ukrajna egész területén, de mindenféleképpen Kárpátalján, hiszen nincs tudomásom arról, hogy orosz színben egy szervezett és nem ukránellenes jel-szavakat hangoztató politikai mozgolódás lenne.

Krímre fontos kitérnünk egy pillanatra, hiszen a mai napig kiemelt témája az ukrán–orosz viszony. Nagyon jelentős volt az orosz politika beavatkozása is ebbe a kérdésbe, ugyanakkor viszont az ukrán politikát is olyan manőverekre kényszerítette, amelyek valamelyest ellentmondanak annak a pozitív képnek, amit eddig vázoltam fel a kisebbségi kérdésben. Leszámítva ezt a krími konfliktust – az én meglátásomban ez sem az ukránjai oroszok és az ukránjai ukránok közötti konfliktus, hanem sokkal összetettebb probléma, és nyilván a megoldásai sem minősíthetők egy leegyszerűsített kisebbségi helyzet rendezésével elintézettnek.

A harmadik kérdés: *várhatók-e kisebbségi konfliktusok Ukrajnában?* Nem várok konfliktust sem Oroszország, sem Ukrajna vonatkozásában a kisebbségi kérdést tekintve, és nem várható az, hogy az Ukrajnában élő orosz közösség konfliktusba keveredik hosszú távon az ukrán állammal vagy az ukrán lakossággal. Mire alapozom ezt?

Rendkívül óvni mindenkit attól, hogy a baltikumi népek és oroszok konfliktusát, vagy a közép-ázsiai konfliktust modellként alkalmazza arra, hogy az ukrán–orosz konfliktus lényegét megértse. Ennek a két szláv népnek az együttélése sokkal mélyebb gyökerű, sokkal összetettebb, sokkal jobban működik együtt, mint mondjuk akár a közép-ázsiai, akár a baltikumi helyzet. Az ukrán kisebbségek ügyeivel foglalkozó állami szerv '92-ben az első ukrán világtalálkozásra készített egy kimutatást arról, hogy ez az úgynevezett ruszifikáció mennyire előrehaladott Ukrajnában. Felmérték, hogy milyenek az ukrán lakosság tévénézési szokásai. Idézem: „az ukrán televíziót 66, 8 % nézi rendszeresen, 25, 8 % alkalmasint és 7, 4 egyáltalán nem. A moszkvai, tehát az osztrankinói televíziót 62,3 % rendszeresen, 31 % alkalmasint és 6,7 egyáltalán nem. Ez azt jelenti, hogy az ukránjai közvélemény legalább olyan mértékben tájékozódik az ukrán, mint az orosz televízióból. Közel hasonló tendenciákat mutatnak a rádióhallgatási és az újságolvasási szokások. A keleti területeknek, tehát a donyecki, luganszki helyzetnek a megértésében nagyon fontos, hogy Oroszország gazdasági és politikai átalakulása, a szomszédos területekre nyilvánvalóan kihat. Tudomásul kell vennünk, hogy a politikai, a gazdasági, de a tudományos, nyelv részben mindmáig, terminus technicusok oroszok. Orosz nyelven kommunikálnak a polgárok. És amíg Oroszország gazdaságilag előrébb halad a piacgazdaság felé, addig Oroszországnak mindenféleképpen ilyen értelmű hatása is lesz. Tehát az orosz nyelv dominanciája, egyfajta közvetítő nyelvként való továbbélése Ukrajnában tény, ennek a visszaszorítása hosszabb időt igényel.

Hasonlóképpen jelen pillanatban Ukrajnában az oktatási és főleg a felsőoktatási intéz-

Keletről Nyugatra Európa közepén

mények nyelvében is *erős orosz dominancia* figyelhető meg. Pontosan ezért, praktikus okokból, hiszen a technikai tudományos nyelv is orosz. Jelenleg az ukrán lakosságnak az oroszra átváltani semmilyen problémát nem okoz. Ezek nagyon fontos tendenciák, hiszen, ha a szovjet kultúrát ma le is akarjuk bontani ukrán és orosz kultúrára, azért az orosz kultúra dominanciája még mindig sokkal erősebb, mint az ukráné. Tehát, ha jelenleg az ukrán kisebbségi viszonyokat nézzük, akkor mindenféleképpen szét kell választanunk, az ukrán politikát a hagyományos kisebbségekkel szemben, amelyek számára jelenleg messzeemenően kielégítő a belső jogi helyzet, s egész más, hosszú távon kezelendő, megoldandó, de mindenféleképpen kezelendő probléma az orosz közösségnek és természetesen ezen keresztül Ukrajnának és Oroszországnak az egymáshoz való viszonya.

Vargha Lajos:

A történelemmel foglalkozó szakembernek nem az a feladata, hogy prognózisokat készítsen, hanem szakterületének megfelelően a tényekkel foglalkozzon. Szeretnék néhány dolgot megemlíteni, ami az ukránok történelmével kapcsolatos és bizonyos mértékig tanulságos lehet, általánosítható. Mint annyi nép történetében, itt is kétféle, de egyívé tartozó harcról van szó. Az egyik, hogy a különféle területen élő ukránok egyesítése, illetve a függetlenség kivívása századokon keresztül folyt több-kevesebb sikerrel. Azok a különbségek, amelyek mind a mai napig fennállnak Ukrajna különböző régiói között a századokban gyökereznek. Akár a lengyel hódítás korszakáról beszélünk, akár az orosz hódításról, meg lehet állapítani, hogy ezek a századok mély nyomokat hagytak a történelmi fejlődés során a kultúrában, a gazdaságban, a szokásokban. A *lengyel hódítás* ideje magával hozta a vallási megosztást. A görögkatolikus vallásnak és az egyháznak az elterjedése (aminek vannak mai konzekvenciái), összefüggésben van a lengyel hódítással. Ez kihatott a kárpátaljai területre is, lengyel közvetítéssel. Nem véletlen, hogy a 16–17. században kibontakozott mozgalmak, amelyeknek nyilvánvalóan volt kifejezetten lengyelelles tartalma volt, vallási köntösben jelentkeztek, a pravoszláv vallásért folyt a harc.

Aki katolicizált, az egyben polonizált, aki a pravoszláv vallást hirdette, az valamiféleképpen a russzifikációt is terjesztette. Ezek nagyon összefüggő dolgok. Kétségtelen tény, hogy a pravoszláv vallás népi volt, s ez még az alsópapságra is vonatkozott, a katolikus arisztokratikusabb, ennek az osztálytartalmáról már nem akarok szólni. A 16–17. századi önállósodásért folyó küzdelem nemcsak vallási harcot jelentett, hanem valamiféle elkülönülést, nagyhatalomtól való megszabadulást is. Elsősorban a lengyelektől való megszabadulást jelentette, de nem ilyen egyszerű ez a kérdés. A történetírás úgy állította be Bogdán Hmelnyickijt, hogy ő mindenáron Oroszországgal akar egyesülni. A moszkvai cár volt az egyetlen reális hatalom, aki tudta támogatni az ukránoknak valamiféle autonómiáját, „függetlenségét”. Ez nem volt igazi függetlenség, mert nem jött létre egy újabb nagyfejedelemség, azért

több volt a lengyelekénél. De nem történt meg az ukrán függetlenség. Még a kisebb erdélyi fejedelemséghez hasonlatos önállóság sem történt. Ez az állapot fennmarad 100–150 évig, és a beolvasztás az orosz központi hatalom megerősödésével kapcsolatos. Ha nem teszik meg, más hatás alá kerülnek, így azonban nem volt lehetőségük arra, hogy megerősödjön az önálló ukrán állam.

A nagyhatalmak a 18. században úgy tudták a befolyásukat érvényesíteni, hogy felosztották Lengyelországot, amelynek voltak ukrán területei is. Így történik meg az elkülönülés. Galícia a Habsburgoké lesz. A lengyelek és az oroszok megosztották a Dnyeper jobb és bal parti részét. Később, és főleg Katalin jóval nyugatabbra tolja ki az orosz birodalom határát, ami egyben az ukrán földek bekebelezését, eloroszosítását is jelenti, a Kisoroszország koncepciónak a továbbélését.

A kormányzás módszerével függött össze, hogy Galíciában nagyobb mozgásteret élvezhettek a nemzetiségek. Galíciában egyszer volt autonómia a Monarchia idején. De ez nem volt egyértelmű. Az autonómia nem azt jelentette, hogy az ukránoknak volt autonómiájuk, mert a hatalmat a lengyel nemesség tartja a kezében a Habsburgok alatt is. Tehát az ukránok kettős alattvalóságában vannak. Egyfelől a Habsburgoké, másfelől a lengyeleké. De azért van helyi parlamentjük, sőt a központi parlamentbe is küldhetnek képviselőt az ukránok is, az ukrán nacionalista polgári pártok, sőt még a szociáldemokrata ukránok is ott vannak Bécsben. Akkor még a szociáldemokraták a Dunaparti Országházba nem kerülhettek be. A keleti területeken a cárizmus abszolutista kormányzati rendszere érvényesült. De a 19. század második felében, főleg a '61-es reformok időszakától kezdve elindul az ukrán felvilágosodás, az ukrán mozgalom különböző területeken. A kulturális mozgalom előbb-utóbb megpendíti az elkülönülés, az önállósodás, a függetlenségi és az egyesítés megvalósítási programját. Ezt különféle polgári pártok, mozgalmak meg is fogalmazzák, különböző erővel próbálnak fellépni a porondon, majd a 1905-ös forradalom után az ukrán nyelv használata szabad lesz, megjelenhetnek ukrán lapok. Lembergben ez evidens volt, ott lehetett egyetem, de Kijevben ezért harcolni kellett. Ez a különbség a két abszolutizmus között.

A harc különféle intenzitással folyt. Nagyon sajtóságos, hogy Galíciában, ahol nagyobb a mozgásszabadság, ott a nemzeti felszabadító küzdelem élesebben, ugyanakkor építőbben is jelentkezett gazdasági téren. Közel van Németország, változik a nagyhatalmi politikája. Még Bismarck is elgondolkodik: „Mi lenne, ha lenne egy önálló Ukrajna? „, mondják neki. Ezen először megrökönyödik, aztán majd felülvizsgálja egy kicsit a nézeteit, és kezdenek különféle törekvések kialakulni, hogy az orosz cárizmust úgy lehetne meggyengíteni, ha létrehozzák az ukrán államot. Mert a nagypolitikát ebből az önállósodásból nem szabad egy pillanatra sem kihagyni. A nagy forduló 1917. Az egész átalakulásban látnunk kell a kétféle törekvést. Az egyik törekvés a nemzeti elkülönülés, a másik a törekvés arra, hogy a társadalmi kérdéseket helyezték előtérbe. A kérdést egyértelműen az erő, a Vörös Hadsereg döntötte el. Az Ukrán Rada inkább szociáldemokrata, félig-meddig liberális beállítottságú volt,

Keletről Nyugatra Európa közepén

és szembefordult minden olyan szélsőséges törekvéssel, amely a korábbi monarchista rendszert próbálta volna Ukrajnában megvalósítani. Kétségtelen tény, hogy a lengyel–orosz háború döntötte el akkor is, mint ahogy 300 évvel korábban – az ország sorsát.

Egyetlenegy mozzanatot azonban megjegyeznék, és ezt ne értse senki félre. Az ukránok egyesítése a szovjethatalom, a szovjet korszak idején történt meg. Ez a hatalmas állam, a hatszázvalahányezer négyzetkilométeren, a maga 50 millió lakosával, csak úgy jöhetett létre, ha volt mögötte egy birodalom. Ha nincs, akkor ez nem sikerül, nem jön létre az, amit az ukrán szélsőnationalisták táborra hirdetett: olyan Ukrajna, amely a Tátrától a Kaukázusig terjed. Majdnem eljutottak a Tátráig, kétségtelen azonban, hogy ezt ilyen keretek között realizálták. Az ukrán államnak, az ukrán államiságnak minden adottsága megvan az önállóságra, a függetlenségre, de ez nagyon szorosan kötődik azokhoz a történelmi hagyományokhoz, érdekekhez, amelyek a századok során az ukránok fejlődését meghatározták.

Tabajdi Csaba:

Most nem mint Ukrajna európa tanácsi felvételének egyik raportőre szeretnék szólni, eredeti szakmámhoz visszatérve azzal foglalkoznék, hogy Ukrajnának milyen külpolitikai esélyei vannak a '90-es évtizedben, erről két katasztrófa forgatókönyvet és öt békés forgatókönyvet soroltam fel.

A békés változatok. Az első és optimális változat, hogy Ukrajnának sikerül kialakítani Oroszországgal egy konszolidált viszonyt. Nincs gazdasági blokád. Oroszország nem indít gazdasági háborút és nem alkalmaz szankciókat Ukrajna ellen, nem éleződik ki a konfliktus Kelet-Ukrajna iparvidékei, a Krím félsziget és a Fekete tenger birtoklásáért. Ez a változat feltételezi, hogy nem éled fel Oroszország részéről a birodalom helyreállításának igénye, a birodalmi revánsvágy. E változat szerint ugyan Ukrajna az orosz érdekszféra része, de viszonylagos állami önállóságát és viszonylagos gazdasági függetlenségét sikerül megőriznie. Belpolitikailag ennek elérése nagyon nehéz manőver, az ukrán vezetésnek nem szabad irritálnia Moszkvát, de nem is szabad meghunyászkodni előtte. Ez az, amiről Páldi András is szólt, és ez az, amiben a mai ukrán politikai erők megosztottak, mert sokan a Kravcsuk-megállapodást nem valamiféle kényszerű modus vivendinek, hanem hazaárulásnak fogják fel. Ilyen értelemben, ha egy olyan ukrán vezetés kerül hatalomra, amely Moszkvával való konfrontálást és Moszkva irritálását fogja követni, az tényleg a katasztrófa scénáriókhoz vezet.

Vagyis az, hogy egy modus vivendit alakítsanak ki Moszkvával, az a mindenkori kormánypárt és a mindenkori ellenzék korrekt együttműködését, egy tényleges nemzeti konszenzust feltételez.

A második békés változat a cordon sanitaire, Ukrajna ebben az esetben egy pufferzónává válik, vagyis sikerül a pufferzónát a jelenlegi visegrádi négyek területéről áttolni Kelet felé. Inotai András egyik tanulmányában felhívja a figyelmet: a magyar külpolitika legnagyobb

sikere az lenne, ha ezt a cordon sanitairet sikerülne a visegrádi négyekről áttolni Kelet irányába, és Ukrajnára áthelyezni. Ez akkor lehet érték, ha a Nyugat lemond Oroszország stabilizálásáról, illetőleg úgy mond le, hogy nem látja lehetségesnek Oroszország stabilitását. Akármennyit is belepumpál Oroszországba, nem tudja stabilizálni, és Nyugat is érdekelt egy ilyen pufferezóna kiszélesítésében, illetve az Ukrajnára való áttételben. E változat esetén Ukrajna nem kizárólagosan orosz befolyási övezet. Ez nagyban felértékelné Ukrajna szerepét és értékét a Nyugat szemében. Véleményem szerintem ez egy kevésbé valószínű változat.

A harmadik változat: Ukrajna kiszakad az orosz befolyási szférából. Ez lenne Ukrajna számára az egyik legjobb megoldás. Ekkor ugyanis Ukrajnát Nyugat már nem Moszkva optikáján és érdekein keresztül szemlélné, annak alárendelve, ahogyan ezt jelenleg is teszi. Mellesleg megjegyzem, nagy kérdés számunkra, közép-európaiak számára, hogy vajon a Clinton-féle amerikai politika Közép-Európa térségét nem változatlanul Moszkva optikáján keresztül kezelje, Málta ide, Málta oda? Vannak nagyon komoly ilyen veszélyek, éppen a NATO kapcsán, (közös NATO–orosz védőernyő a térség fölött). Ez rendkívül nehéz, sőt mondhatom, szinte teljesíthetetlen feladat lenne Ukrajna számára, hiszen Nyugat változatlanul hajlandó szemet hunyni Oroszország birodalmi revánsvágyai felett. Sőt még készítheti is Oroszországot, hogy tegyen rendet a volt belső birodalmi gyűrűben, a tyúkudvarban, ahogyan bevonták az amerikaiak az oroszokat, a boszniai rendezésbe, a legutóbbi amerikai törekvésben is sajnos lehet látni egy ilyen dolgot. Ha Közép-Európát nem is teljességgel, de a volt belső szovjet birodalmi gyűrűt, – a Baltikumot kivéve, a Nyugat mindenféle nehézség nélkül lenyeli, ha Moszkva a belső birodalmi gyűrűt újra helyreállítaná.

A negyedik változat: Ukrajna regionális integrálódása. Ennek a regionális integrálódásnak több alfaja van. Az egyik: a visegrádi négyek keretében. Kíváncsún tartanám Ukrajna bekapcsolódását a visegrádi négyekbe, ami már amúgy is felhígult Cseh–Szlovákia szétválásával. Ezenkívül kérdés: eleve hasznos volt-e Magyarország EK-stratégiai szempontjából a visegrádi hármak, (most a visegrádi négyek) ügye. Nagyrészt Nyugat kényszeríthette ránk. Magyarország számára még érdek is lenne Ukrajna bevonása, mert az amúgy is haladó visegrádi négyeket ez még inkább lazítaná.

Egyébként is kicsi a visegrádi négyek belső kohéziója, és nemcsak Klausra utalnék, hanem arra is, hogy az EK semmiféle egyeztetésre nem volt.

A második regionális változat, amit Kravcsuk kezdeményez: a NATO és Oroszország között egy regionális rendszer létrejötte, amely 18 országot, 180 millió lakost jelentene, ha az egész térséget szélesen bevonjuk. Ennek a változatnak a valószínűsége rendkívül kicsi, mert a térségből mindenki Nyugat felé akar integrálódni. Nemhogy egy ilyen változatot nem fogadják el, sem a magyar politikai erők, sem a cseh, szlovák, lengyel politikai erők, de a többiek sem fogadják el. Sőt ez különösen irritálhatná Oroszországot. Érthető Kravcsuknak ez a törekvése, de ez a változat egyáltalán nem tűnik reálisnak.

Van egy harmadik regionális lehetőség, a hexagonále, illetve a közép- és kelet-európai kezdeményezés keretében. Ezek a kezdeményezések csak üres keretek, akár be is vonható

Keletről Nyugatra Európa közepén

Ukrajna, de nem nyer sokat vele, sem ő, sem a meglévő tagállamok. A Kárpátok Eurorégió, lenne a legszimpatikusabb számomra, ha Tóth Mihály nem utalt volna arra, hogy sem magyar, sem román, sem szlovák részről nincs igazán komoly gazdasági, sőt igazán komoly politikai akarat sem. Ezt különösen magyar részről nehezményezem, mert változatlanul rendkívül fontosnak tartanám a Kárpátok Eurorégiót, mint olyan lehetőséget, amikor gazdasági eszközökkel, kicsit ide lehetne vonni Kárpátalját anélkül, hogy itt bárki bármiféle határmódosítással vádolhatná a magyar politikai erőket.

Végül az ötödik, és legkevésbé valószínű változat: a közvetlen Nyugathoz kötődés. Ebben az esetben Ukrajna közvetlenül Nyugathoz kíván kötődni, illetve Magyarország, vagy más közép-európai ország közvetítésével közeledik a nyugat-európai integrációkhoz. Ennek az a feltétele, hogy az integráció vagy az adott állam számára Ukrajna fontosabb, mint Oroszország, vagy azzal szemben ellensúlyként akarják felhasználni. Erre elég korlátozott az esély.

Összegzésképpen: a fentiekből is kiderült, hogy Ukrajna geostratégiai mozgásterére rendkívül szűk, alig van manőverezési lehetősége. Ez a gúzsbakötött táncolás tipikus esete. A legnagyobb esélye annak van, hogy orosz befolyási övezet marad a jövőben is, ami jelenleg is az. Már az nagyon jó Ukrajna számára, ha az orosz befolyási szféra mellett Nyugat valamiféle befolyást ki tud alakítani. Az ideális az lenne, ha nyugati befolyási övezet lenne, de ennek kicsi az esélye. Ha atomfegyvereit megőrzi és fenyegeti vele az oroszokat, a románokat és másokat, a Nyugat elfordul tőle. Ilyen értelemben az atomfegyver nem lehet az aktív, dinamikus külpolitikai stratégia része, mert nem lesz belőle gazdasági együttműködés. Másrészt pedig, ismerve, milyen a Nyugat, abban sem vagyok biztos, hogy feltétlenül bölcs, ha az atomfegyverektől, mindenféle alku nélkül, megválnak, hiszen alig van alku lehetősége mind Oroszország, mind a Nyugat irányába az ukrán külpolitikának.

Mindezek alapján axióma a magyar külpolitika számára, de Ukrajna számára még inkább axióma, hogy tulajdonképpen külpolitikai mozgásterére szinte csak annyi, amit belpolitikailag meg tud csinálni, amit Németh László mond, hogy a legjobb külpolitika a jó belpolitika, Ukrajna esetében, ahol a geostratégiai adottságok még Magyarországnál is rosszabbak, még inkább érvényes ez a tétel. Tekintettel azonban arra, hogy az ukrán politikai elit rendkívül megosztott, szinte minden kardinális kérdésben (föderatív, unitárius állam, gazdasági átalakulás formája, prezidenciális, avagy parlamenti, vagy közbülső forma, az Oroszországhoz való viszony). Csak egyetlenegy dologban kellene egyetértésre jutnia legalább: az Oroszországhoz való viszonyban. Márpedig ebben sem egységes az ukrán politikai élet, ezért bárki, aki tárgyalásokat folytat Oroszországgal, azonnal megvédhető hazaárulással, és vice versa lehet ez a vádaskodás. Következésképpen én Ukrajna külpolitikai lehetőségeit tekintve rendkívül borúlátó vagyok.

El kell, hogy mondjam jelenleg én aktívabb vagyok Ukrajna európa-tanácsi felvételében, mint maguk az ukrán illetékesek, de ez nem baj. Az én jelentésem tulajdonképpen nagyjából már összeállt, és jellemző, hogy a strasbourgi európa-tanácsi ülésen én kerestem meg az

ukrán küldöttséget, és nem az ukrán küldöttség keresett meg engem, mint jelentéstevőt. Tulajdonképpen nekünk kell ösztökélni jó értelemben, mert megítélésem, hogy az orosz birodalmi revánssal szemben nekünk legvitálisabb nemzeti érdekünk, hogy Ukrajnának legyen egy relatív függetlensége. Ez nem Oroszország-ellenesség, de számunkra rendkívül fontos nemzeti érdek, hogy legyen egy relatív függetlensége Ukrajnának.

Íjgyártó István:

A volt szovjet köztársaságokban az ott élő nem államalkotó, vagy nem az állam függetlenségét mint fő nemzeti érdeket hangoztató közösségek furcsa módon azokban a történelmi pillanatokban, amikor ilyen tétek voltak, általában lojalitást mutattak az állam iránt. Ukrajna és Moldova az a két köztársaság, ahol valódi nemzeti, függetlenségi mozgalmak léteztek. Az ukrán parlamenten belüli átalakulásnak az első momentuma ugye, '90-ben következett be, amikor az ellenzék a képviselő helyek szavazatainak közel az egyharmadát megszerezve ezen a fórumon is nagyon keményen ki tudta nyilvánítani akaratát. Moldvában is a román nemzeti mozgalom megelőzte Moldva átalakulását. A Baltikumban volt a moszkvai beavatkozás ellenére az orosz lakosság nem csatlakozott az észt-ellenes, lett-ellenes vagy Litvánia-ellenes mozgalmakhoz. Ugyanez vonatkozik Ukrajnára. Ukrajnán belül sokan, akik Ukrajna függetlenségére szavaztak, nem annyira az ukrán államiság mellett tették le a voksukat, hanem arra, hogy ebben a formában ez a területi egység nagyon fontos gazdasági, politikai vagy egyéb lehetőségekkel fog rendelkezni a jövőben. Végül soron a Baltikum szuverenitása, nagyobb nemzetközi garanciákkal rendelkezhet távlatilag, mint Ukrajnáé, a Nyugat jobban odafigyel a balti államiság fennmaradására Ukrajnáéra. Ukrajnában az orosz kérdésnek a hosszú távú kimenetele az, hogy Ukrajna és Oroszország egymással párhuzamos versengésében az átalakulásban ki, milyen módon ér el eredményeket. Amíg például Jelcin látványos gesztussal maga mögé tudta állítani a vorkutai és más bányászokat addig a bányászok Donyeckben a RUH-ot támogatták a Kucsma-kormány megbuktatásával és ezen keresztül, áttételesen, Kravcsuk helyzetének egy átmeneti destabilizálásában. Nehéz itt etnikai hátteret találni, hiszen hogyan jön össze, hogy egy főként oroszok lakta donyecki bányászvidéken a nyugat-ukrajnai törekvés, amely szintén elsősorban a kijevi hatalmi viszonyoknak az átrendezésében érdekelt. Továbbra is azt mondom, hogy 1991. december 1-jén, ki mit gondolt, amikor igennel vagy nemmel szavazott, nagy mértékben egy olyan remény állt például az oroszok esetében az igen mögött, hogy *Ukrajna jobb kondíciókat teremt számára – nem elsősorban mint orosz vagy ukrán számára, hanem mint egy polgár számára* – mint a korábbi állapot. Nyilván az elégedetlenség erősen erősített bizonyos önállósodási törekvéseket és ez kihatással van a jövőre.

Tabajdi Csaba:

Az ukrán oroszokat illetően egyetértek mindazzal, amit Íjgyártó István mondott, kiegészítésként szeretném mondani, hogy az oroszok lényegében jól érzik magukat Ukrajnában például nincs semmiféle politikai szervezetük, nem is törekszenek ilyenre. Senki nem követeli az egyesülést Oroszországgal. Nagyon fontosnak tartom, hogy a 12 millió oroszról szerintem egy millió sincs, amely tisztán orosz családban él. Már mindenki vegyes családban él. Ha nem ő közvetlenül, akkor az apja, a nagyapja biztosan orosz származású. Nagyon sok emberrel beszéltem, akik azt mondták: ő nem tudja ukránnak számít-e vagy orosznak. Ez nagyon fontos az ő hozzáállásukat illetően. Felmérést végeztek '91ben az Ukrajnában tartózkodó katonatisztek között, hogy ki akar hazatérni, mert ki akarták cserélni a katonatisztek. Az Ukrajnában tartózkodó katonatisztek 7 %-a mondta, ha lakást kap, akkor hazatér. Tehát a többség nem is akart visszatérni. Néha elhangzik olyan követelés, hogy az orosz nyelv is legyen állami nyelv Ukrajnában. Ez is a Don vidékéről hallatszik elsősorban, de egyáltalán nem erősen. Ezenkívül ez akkor is csak a kiegészítené a törvényt, mert a gyakorlatban kétnyelvűség van. A hivatalokban, másutt is az orosz nyelv semmiféle csorbítást nem szenvedett. Sokkal gondosabban dolgozták ki a nyelvtörvényt, mint a Baltikumban, Moldvában vagy bárhol másutt.

Van némi különbség az általam felsorolt kisebbségek és az orosz – nevezzük talán – kisebbség helyzete között. Ez nem jelenti azt, hogy a valamiféle Ukrajana belső jogi helyzetében különbségtétel érvényesülne. Volt ilyen, konkrétan az orosz nyelvet például a nyelvtörvény úgy használja, mint a nemzetek közötti közvetítő nyelvet, illetve ez még felbukkan a parlament november 1-jén elfogadott nyilatkozatában is, ahol praktikus okokból az orosz nyelvre valamit mondani kellett. Ez a kisebbségi törvényben már így nem jelentkezik. A kisebbségi törvény egyáltalán nem tesz különbséget a kisebbség között. Még egyszer mondom, az én olvasatomban kell vagy lehetséges valamiféle különbséget tenni az oroszok és a más kisebbségek között, praktikus okokból.

Szeretném megerősíteni, nincs ismeretem arról és nagyon pozitívnak tartom, hogy az ukrán kormány részéről valamiféle erőszakos visszaukránosítás vagy ukránizálás zajlana. Éppen ellenkezőleg. Bizonyos helyeken, ahol jelentős ukrán lakosság van, még ott is elég nehézkesen megy, részben a helyi szervek ellenállásába is ütközik, például az ukrán iskolák megnyitása, vagy az orosz iskolák és az ukrán iskolák egymáshoz való arányának a kiegyenlítése. Én nem csatlakoznék ahhoz az erőltetett képhez, miszerint az ukránoknak védekeznie kellene bizonyos területeken az orosz hatással szemben, de azért természetesen úgy kell értelmezni a problémát, hogy miközben Ukrajna önálló az ukrán identitást meg kell találni a russzifikált területeken is. Bár nincs törvényi különbségtétel, az oroszok nyilván tömegük-nél fogva is egészen más helyzetben vannak és egészen mások a lehetőségeik is. De a jelen pillanatban Ukrajna területén a kárpátaljai magyarságot tartom a politikai értelemben is szervezett tényezőnek. Orosz szervezett politikai erőről Ukrajnán belül nem tudok. Érdek

szövetségről tudok, de nagyon jelentős számban oroszok csatlakoznak a létező ukrán pártokhoz is, például a novaukrajna mozgalomban jelentős orosz eredetű támogatottság is van. Ezért mondom azt, hogy tömegénél fogva, nyilván az oroszok helyzete abban az esetben, ha az ukrán politika egy olyan fordulatot vesz, hogy az oroszok irányába intoleráns irányultsága lenne, intézkedései, akkor lehetséges egy komoly ellenreakció, és nyilván egész más méreteket ölthet Ukrajnán belül, mint mondjuk ugyanez a görögök, bolgárok, tehát kisebb, még a milliót sem elérő létszámú kisebbségek ellen történik.

Páldi András

Azt szerettem volna, akkor még mint főkonzul, hogy Magyarország a népszavazás előtti hetekben ismerje már el Ukrajnát a diplomáciai kapcsolatot vegye fel. Ez is gesztus lett volna amivel szereztünk előnyöket Ukrajnában. Nem volt kétséges, hogy a népszavazás eredménye milyen lesz. A magyar kormány azonban nem tudott dönteni. Viszont egy héttel a népszavazás előtt az ukrán külügyminiszter szólt nekem, hogy Romániába hívják a népszavazás előtti utolsó munkanapra, azért, hogy írják alá a diplomáciai kapcsolatfelvételre vonatkozó megállapodást. De mivel *Magyarországgal van a szomszédaik közül a legjobb kapcsolatuk*, ő Magyarországgal akarja aláírni. Romániával másodikként. Két nap múlva szólt, hogy ha Magyarország nem jelentkezik időben az ördöggel is alá kell írni, az elsőt kapcsolatfelvételt, mert Ukrajna nagyon félt attól, hogy az Oroszországtól elválását a nyugati hatalmak nem fogják helyeselni, nem fogják elismerni és nem veszik fel vele a diplomáciai kapcsolatokat. Az atomfegyverek fenntartásával akarták tárgyalóasztalhoz kényszeríteni Amerikát, hogy fogadják el Ukrajnát egyenlő tárgyalópartnerként.

A külügyminiszter vonattal indult el, de szólt nekem, hogy ha Magyarországon bármiféle intézkedés történik és a magyar kormány egyetértése megvan, akkor ő ezt Bukarestben már úgy fogja előadni, hogy aláírtuk. Magyarországról nem jött értesítés, pontosabban csak annyi, hogy a következő/közeli napokban Oroszországgal és Ukrajnával felveszük a diplomáciai kapcsolatokat. Ez nem volt elég ahhoz, hogy aláírjuk. Viszont este hallgattam a Szabad Európát, azt a közleményt, hogy a Román Parlament utasította a kormányt, azonnal kezdjen tárgyalásokat az ukrán kormánnyal Beszarábia, Dél-Besarábia és Észak-Bukovina visszacsatolásának kérdéséről. Azonnal hívtam Zlenko helyettesét. Csernovicot el nem hagyja, bármikor hívjam fel, ha Budapestről információm van. Hát ez az információm volt. Csernovicben megállították a vonatot, s mikor közölték velem, miről van szó, azonnal az egész delegáció leszállt és visszatért Kijevbe. Ezért tehát Bukarestben, ma sem tudják, miért nem érkezett meg a delegáció, maga Iliescu kétszer nyilatkozott ebben az ügyben, elmarasztalta az ukrán kormányt, hogy várták és nem mentek el.

A jugoszláviai válság és lehetséges következményei Mi lehet Koszovó státusza?

A Közép- és Kelet-európai, valamint a Nemzeti és Kisebbségi Tagozat együttes ülése
1999. április 13.

Tabajdi Csaba:

A mai összejövetelünk egy rendkívül aktuális, szorító kérdés: a jugoszláviai válság problémája, Koszovó, a vajdasági magyarság sorsa. Vitafórumunkon a fölkért előadók között nagy tisztelettel köszöntöm Aczél Endrét, aki a magyar újságírásban, a szellemi, életben is szinte egyedülállóan képes volt egy árnyalt és a többségi állásponttól eltérő szuverén vélemény kifejtésére. Nagyon örülök, hogy Bársony András képviselőtársam, aki az Európa Tanácsban Koszovó ügyének jelentéstevője évek óta, jelen van. Itt van Tolnay László, a kiváló biztonságpolitikai szakértő, aki a kérdést biztonságpolitikai oldalról fogja megvilágítani.

A jugoszláviai válság kapcsán 1999. április elsején a Népszabadságban megjelent cikkemben azt írtam, hogy Magyarország csapdahelyzetben van. Tulajdonképpen a mai tanácskozásunknak kettős alapkérdése lehet: Magyarország csapdahelyzete és – ma már nyugodtan ki lehet mondani – a NATO csapdahelyzete. De tovább lehetne bővíteni e kört – a nemzetközi közösség csapdahelyzete, hogy vajon lehet-e kisebbségi kérdést katonai eszközökkel tartósan megoldani, stabilan rendezni? Ami Magyarország számára lényegbevágó és megkerülhetetlen kérdés, hogy Magyarország mint újdonsült NATO-tag össze tudja-e nemzeti érdekeit kellőképpen hangolni a szövetségi kötelezettségeivel? Akár bevalljuk önmagunknak, akár nem, láthatóvá vált az elmúlt három hét során, és egyre erőteljesebben megjelenik a magyar közvéleményben, hogy ez nem sikerült maradéktalanul. Ebben nem a NATO a hibás. Nyilvánvaló, hogy Magyarországnak igennel kellett szavaznia és egyet kellett értenie a NATO akciójával. Ugyanakkor a magyar politika számára volt és van más lehetőség is, vagyis az igennel való szavazás nem jelent közvetlen részvételt!

Vasárnap este ott voltam az Egyesült Államok nagykövetségének vacsoráján, ahol az MSZP, az MDF és a FKGP elnöke is jelen volt. Saliskashvili úr, nyugalmazott tábornok, a

Keletről Nyugatra Európa közepén

NATO európai egyesített erőinek korábbi főparancsnoka az iránt érdeklődött, hogy mi Magyarország álláspontja, hogyan látjuk mi ezt a válságot? Pontosan idézem, amit mondott: „to agree but not necessary to participate”. Vagyis, lehetséges igennel szavazni, egyetérteni, de nem feltétlenül kell részt venni. Ily módon nem valamiféle eretnek gondolatot fogalmaztam meg, hanem egy lehetséges változatot. Ezzel Görögországra, a görög példára is utaltam. Görögország mindent megszavazott, pénzügyileg is hozzájárult, ahogyan ez egy NATO tagországhoz illik, de nem vett részt aktívan az akcióban. Az elmúlt háromnegyed évben az Orbán-kormány Magyarországot esetében is meg kellett volna tennie mindent annak megértésére, hogy nincs még egyetlen olyan NATO ország Európában, amelynek olyan sajátos helyzete van, hogy tartósan együtt kell élnie egy szomszéd néppel, jelen esetben a szerb néppel. Kezelhető állapotban kell tartani a magyar és a szerb nép közötti viszonyt. Ott él 300 ezer vajdasági magyar, akiket akár akarjuk, akár nem, a jelenlegi helyzetben túsznak kell tekintenünk. Kisebbségi szempontból elég veszélyesnek tűnő precedens, még akkor is, ha egy humanitárius katasztrófát kell megelőzni katonai eszközökkel. Kisebbségi ügyeket tartósan nem katonai eszközökkel kellene kezelni, hanem csakis megelőzéssel, egy működő nemzetközi kisebbségvédelmi rendszerrel.

Magyarországnak, mint szövetségesnek teljesítenie kell kötelezettségét. Szavazzon igennel, ugyanakkor értesse meg a NATO-val és a nemzetek közösségével, hogy olyan kockázati tényezők vannak, leginkább a 300 ezer vajdasági magyarság pusztája léte, egzisztenciája és biztonsága, amellyel kapcsolatosan objektíve nem lehetséges igazi, érdemi nemzetközi garancia. Ami a jövőt illeti, ha már így alakult, hogy a nemzetek közössége képtelen volt politikai eszközökkel, kisebbségi ügyekben megelőző módon megoldásokat ajánlani, akkor a jelenlegi helyzetben csak az tűnik járhatónak, hogy a mielőbbi tűzszünetet követően minél előbb békefenntartó szárazföldi csapatokat kellene küldeni, és Ciprushoz hasonlóan szét kellene választani az albán és szerb népet. Természetesen, a nemzetközi közösségnek meg kell oldania, hogy az elűzött albánok visszajussanak szülőföldjükre, Koszovó albán területére. Elfogadhatatlan nemzetközi precedenst jelentene, ha egy többségi hatalom etnikai tisztogatást követően kisebbségeket űzhetne el a szülőföldjéről.

Ebben a században 20 népet és 30 millió embert üldöztek el a szülőföldjéről, ebben benne van a 6 millió európai Holocaust-áldozat is. Itt most az elűzött, elmenekült albánok száma több százezer főre tehető. Saját véleményként azt is elmondtam az amerikai tábornoknak, hogy minél előbb el kellene dönteni, hogy mi legyen Koszovó jogi státusza. El kell döntenie a nemzetek közösségének, hogy Európa stabilitása szempontjából mi a jobb: egy rendkívül széles autonómiával rendelkező, békefenntartók által elválasztott albán Koszovó Jugoszlávián belül, vagy egy független állam, amely független államot semmi nem fog visszatartani attól, hogy egyesüljön Albániával. Ennek súlyos következményei lennének. A II. világháború óta ugyan szétestek a nagy birodalmak, de a külső határok soha nem változtak meg. Csehszlovákia, Jugoszlávia, és a Szovjetunió szétesése után ugyan új államok alakultak, keletkeztek, de a külső határ egyetlen esetben sem változott meg. Amikor a NATO azt

keresi, hogy mi legyen a megoldás, nem elegendő abban gondolkodnia, hogy mit bombázzunk, küldjünk-e szárazföldi csapatokat, hanem tisztázni kellene végre azt a célt is, hogy *mit akarunk Koszovóval kezdeni?* Természetesen, most a humanitárius katasztrófának valamilyéle kezelése a legsürgetőbb feladatok egyike. Úgy látom, hogy a mostani állapot csapdahelyzet a nemzetek közössége számára. Vízválasztó Európa, sőt, a világ kisebbségvédelmében. Arra lehet precedens, hogy a nemzetek közössége azokat a kisebbségeket jutalmazza, amelyek fegyverrel a kézben harcolnak a jogaikért, erre példa az észak-ír, a palesztin, a baszk, a korzikai, a dél-tiroli autonómiák sorozata. A határon túli magyarok, és más békés kisebbségek számára ez rendkívül veszélyes precedenst jelenthet, mert radikalizálhatja a kisebbségeket. Ha Koszovóból nem vonja le a nemzetek közössége azt a tanulságot, hogy nem lehet többé szőnyeg alá söpörni egy működő nemzetközi kisebbségvédelmi rendszer létrehozását, hogy az autonómiát végre nem valami ördögtől való fogalomként, hanem a kisebbségi lét megfelelő kereteként kell kezelni, akkor újabb és újabb Koszovók fognak megjelenni. Vagyis Koszovó nemcsak a válság mélységében jelenthet cezúrát, paradigmaváltást a nemzetközi kapcsolatrendszerben. Nemcsak az ENSZ megújítása, a NATO, az EBESZ, az Európa Tanács szempontjából állít fel kérdőjeleket, hogy miért kell – immár másodszor Bosznia után – újra katonai szervezetnek, katonai-politikai szervezetnek interetnikai konfliktusokat kezelnie. Eljut-e oda Európa és a világ, hogy a megelőzés sokkal olcsóbb emberéletben, anyagiakban, pénzben mint véres etnikai konfliktusoknak a kezelése. Ez a nagy dilemma. Remélem a mai vita hozzájárul ahhoz, hogy ezeket végiggondoljuk.

Nagyon fontos és negatív jelzésnek tartom, hogy a magyar politikai elit nem jelentéktelen része a NATO akciót és a magyar szerepvállalást túlzottan egysíkúan kezelte. Annak összes bonyolult tényezőjét, jelentős mellékhatásait nem vette figyelembe. Egy példát mondanék. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy egy román, vagy egy szlovák nem nacionalista politikus számára is elgondolkodtatók a mostani jugoszláviai események. Ilyen irányban is és olyan irányban is. A magyar politika és az európai politika szempontjából számon kellene kérni az Orbán kormányon azt, hogy elvesztegetett háromnegyed évet annak megértésére a nyugatiakkal, hogy itt egy rendkívül mély, sem az oszmán, sem a német, sem más birodalmak által meg nem oldott hat évszázados interetnikai konfliktusról van szó. Ahol a döntő felelősség persze a milosevici politikáé, de ugyanakkor a másik oldalon is látni kell, hogy itt sok tekintetben egy terrorista szervezet, az UCK harcol a kisebbségvédelem terén a jogokért.

Tegnap Kovács László elnök úrral Bácsalmáson és Szegeden voltunk. A szegedi, illetve a magyarországi szerbek bizony kifejezésre juttatták, hogy a magyar média nagyon egyoldalú ebben a kérdésben. És én nem tudom azt mondani nekik, hogy nincs igazuk. A kereskedelmi TV-k úgy közvetítették az eseményeket, mint egy futballmérkőzést: hány repülőgép bombázott, mekkora az áldozatok száma, de hogy mi ennek a problémának a gyökere, mélysége, összetettsége, arról nem adnak lényegében érdemi magyarázatot. A magyar politikai elitnek, mint a NATO új tagjának az lenne a feladata, hogy a Balkánról való ismeretei – ha

Keletről Nyugatra Európa közepén

vannak ilyenek – adja át és magyarázza meg a NATO-nak. A NATO ugyanis ezt várja el – és joggal – a magyar diplomáciától.

A racionális NATO illetékesek nem azt várják, hogy mi fejbőlintó jánosként viselkedjünk, hanem hogy rámutassunk azokra a kockázati tényezőkre, lélektani elemekre, történelmi tényekre, amelyek esetleg a háború további eszkalációját megelőzhetik, és valamiféle megoldás irányába vihetnek.

Bársony András országgyűlési képviselő, ET jelentéstevő:

Ha valaki úgy gondolja, hogy Koszovóban el lehet érni egyfajta elszigetelt megoldást, és ezzel a problémát meg lehet oldani, akkor mélységes tévedésben van. Pontosan ugyanolyan mélységes tévedésben, mint azok, akik úgy gondolták, hogy 1991. december 31-ről '92 január 1-re virradóra, Horvátország egyoldalú diplomáciai elismerésével meg lehet oldani az akkori Jugoszlávia válságát anélkül, hogy ez bármifajta kölcsönös, vagy nemzetközi megállapodáson alakult volna. Akik úgy gondolták, hogy meg lehet oldani Bosznia–Hercegovina problémáját a „daytoni” megállapodással, és akik úgy gondolják, hogy egy „rambouillet-i” megállapodás önmagában pontot tehet a mondat végére. Úgy vagyunk e térség válságával, mint Murphynek az egyik delikvensze, aki azt mondta, hogy amikor már minden irracionális lehetőség kimerül a cselekedetek területén, akkor előbb-utóbb valakinek eszébe jut a racionális megoldás is.

Itt most a racionális megoldás nyilvánvalóan kettős: *nemzetközi politikai megállapodás sokoldalú garanciával*, mint egy csomagterv, amelyben bizonyos dolgokon messze túl kell lépni a mostani részmegállapodásokon, vagy részmegállapodás hiányokon. Magyarország szerepvállalása az elmúlt néhány hónapban valóban negatív volt ebben a kérdésben. Magyarország ebben a félévben novembertől májusig, az Európa Tanács soros elnöki tisztét tölti be. A magyar külpolitikának ebben az időben nem a magyar Külügyminisztérium székéből kellene küldenie az üzeneteket, hanem fölhasználva ezt a lehetőséget, megpróbálni a nemzetközi közösség sapkájával a fején markánsan megfogalmazni, hogy mi hogyan látjuk ezt a térséget. Azt kell, hogy mondjam: ebben az országban Trianont sokféleképpen lehet kommentálni, és sokféle érzelmi viszonyt lehet kialakítani hozzá, de azt nem lehet nem felismerni, hogy Jugoszlávia ma a maga Trianonját éli meg. Nyilvánvaló, hogy ezt a politikai, történelmi tapasztalatot fel nem használni, és egyszerűen nem szólni róla több, mint az esélyek kihagyása. Ez az egyik megjegyzésem.

És persze akkor jön az a gondolat, amit Tabajdi Csaba mondott, hogy ha véletlenül ebben markánsabban fogalmazódik meg a magyar nemzeti érdek, mint néhány egyéb elem, úgy gondolom, hogy ezt senki nem vethetné a szemünkre. Mi a görögöktől vettük át a soros elnöki tisztet, és szeretnék mindenkit emlékeztetni, aki egy kicsit ezzel a dologgal foglalkozott, hogy milyen pozitív szerepet játszott a görög elnökség az albán konfliktus rendezésé-

ben. Az Albán Köztársaságon belüli konfliktus csillapítására és időleges rendezésére gondolk. Az analógia majdnem ugyanaz, már tudniillik a szomszéd kapcsolatok révén.

Igazából a politikai megoldás problémája itt van. Hogy ma a nemzetközi közösség számára szinte megoldhatatlan feladat egy igazi közvetítő személyt, szervezetet, vagy csoportot találni. És hiszik, nem hiszik, én úgy gondolom, hogy az Európa Tanácsnak volt egyfajta reputációja. Bár nem a biztonságpolitikával foglalkozó szervezet, és talán éppen ezért, amelyben Jugoszlávia szeretett volna belépni, be is adta a felvételi kérelmét. Egyébként hozzá kell tegyem, és csak a zárójelben jegyzem meg, hogy a Jugoszláv Szövetségi Parlament az Európa Tanács Kisebbségvédelmi Keretegyezményét a jugoszláv jogrendbe beiktatta. Jóllehet, nem volt meghívva ennek a konvenciónak a ratifikálására, mert ez csak a tagországok számára adott, de ez természetesen nem akadályozhatja meg a jugoszláv parlamentet abban, hogy ezt az egyezményt az elsőtől az utolsó paragrafusáig a saját jogrendjébe beemelje. Volt tehát egy ilyen kifelé mutató szándék, aminek a teljesítésétől nyilvánvalóan távol állt lélekben, de hát azért mégiscsak tett egy lépést. Volt tehát egy szervezet, amely ebben az ügyben nem kopott el a 8–9 éve tartó konfrontációk ideje alatt. És ma Magyarország ennek a szervezetnek a soros elnöke. Ez nem elég annak illusztrálására, hogy Magyarországnak lett volna lehetősége, és most már múlt időben kell fogalmazni, mert gyakorlatilag április van és egy hónap múlva vége a mandátumunknak? Én erre két megjegyzést tennék. Kérem tisztelettel, a szervezet főtitkára Daniel Tarchys a rambouillet-i konferencia megkezdését megelőzően tájékoztatta arról a magyar szervezetet, hogy volna egy hely az Európa Tanács számára a rambouillet-i asztalnál. És világos, hogy ezt nem az apparátusnak kellett volna betölteni, hanem a soros elnök számára nyílt volna meg a lehetőség. A hely üresen maradt. És van egy másik eleme ennek a dolognak. Hogy maga a rambouillet-i egyezménynek ez az általam említett civil része, amely az alkotmány, a koszovói alkotmány, az Európa Tanács un. Velencei Bizottságának a produktuma volt. És ez a rész volt legkevésbé vitatott ebben az egész tárgyalási sorozatban. Az Európa Tanács a magyar elnökség alatt nem jutott el odáig, hogy egy egyhangú közleményt adjon ki a koszovói válság kezelésével kapcsolatban.

Sokan mondják azt ma, hogy nincs ENSZ felhatalmazás és ennek következtében nincs demokratikus legitimitációja a mostani akciónak. Én hadd fordítsam meg a sort! Mert persze vannak axiómák, az ENSZ is, ha úgy tetszik, mint szervezet ilyen axiomatikus szervezetek közé tartozik. Azért mondom, hogy axiomatikus, mert nyilvánvalóan, mint első, és mint az első az egyenlők között, vagy a legátfogóbb, vindikál magának bizonyos jogokat. De azért tessék a demokratikus döntési mechanizmusok szempontjából végiggondolni a következőt! Az öt biztonsági tanácsi állandó tag döntött a Macedóniában állomásozó misszió mandátumának meghosszabbításáról. Kína megakadályozta, de hogy miért? Meg kell, hogy mondjam, a dolognak kevés köze van a macedóniai és koszovói krízishez. Egyszerűen azért, mert véletlenül közben Macedónia és Tajvan között pénzügyi okok miatt történt egy diplomáciai kapcsolatfelvétel. Ennek következtében Kína azt mondta a Biztonsági Tanácsban, hogy ő, a saját pénzén nem tart fenn missziót abban az országban, amelyik Tajvannal tart fenn hiva-

talos diplomáciai kapcsolatokat. Ha ilyen alapon a nemzetközi közösség legprominensebb szervezete, az ENSZ és annak Biztonsági Tanácsa meg tud akadályozni bármit, akkor lehet persze jogilag hivatkozni arra, hogy az ENSZ alapokmány mit mond és mit nem, de úgy gondolom, hogy az a fajta vétőjog, amikor ötből egy, vagy kettő meg tud akadályozni mindenfajta fellépést, bénító hatású. A NATO-ban ehhez az akcióhoz kezdetben 16, ma már 19 egybehangzó szavazat kell. Az egy más kérdés, hogy néhány NATO ország ilyenkor igennel szavaz, másnap pedig megindítja a politikai hadjáratot a dolog ellen. *A végső megoldás valamifajta megosztás lesz.* Abban persze biztos vagyok, ha egyáltalán valaha Koszovó területileg megosztatik, az nem kilenc lesz az egyhez, erre ma mérget mernék venni. Mert ugyanis ebbe Jugoszlávia nem menne bele, ha egyáltalán belemegy bármifajta megosztásba. Egy dolog biztos, most jutottunk el a menet végén odáig, ahova el kellett volna jutni 1990-ben: egy igazi balkán konferencia megtartásának gondolatához, ahol valóban egy hosszú távú megoldássorozatot, egy a mostani státus quot felváltó hosszú távú megállapodást lehetett volna kialakítani. A Bosznia-formula – egy nemzetközi protektorátus – Koszovóban nem lehet megoldás. Mert nevezzük nevén a gyermeket, Bosznia ma az. Ha valaki esetleg ezzel nem ért egyet, engedjék meg, hogy három érvet sorakoztassak fel. Ha egy országban a nemzetközi közösség képviselője határozza meg, hogy holnaptól kezdve milyen lesz a gépkocsik rendszámtáblája, akkor ez úgy gondolom, nem a szuverenitás legfőbb bizonyítéka. A zászlót, az útlevelet, a címet, a gépkocsiknak a rendszámtábláját Carl Vestendorp dönti el, és bocsánatot kérek, kiakolbólitotta az egyébként így-úgy megválasztott Republika Srpska elnökét. Ez tehát nyilvánvalóan korlátozott szuverenitás. De az biztos, hogy „Dayton” nem azért volt rossz, mert ezt a korlátozott szuverenitást határozta el, s véget vetett a vérengzésnek Boszniában. Annak az egyezménynek a legnagyobb baja, hogy hiányzott hozzá a civil charta. Ennek az akciónak ugyanis a legnagyobb problémája nem a politikai szándék, és az, hogy elkezdődött, hanem az, hogy rosszul hajtották végre. Három hete lövik Jugoszláviát, és most jutottak el odáig, hogy egy harckocsi nem tud mozogni üzemanyag nélkül. Hihetetlen károkat okoztak eddig Jugoszláviának a minisztériumi épületek szétbombázásával, ezt fölépíteni persze majd rengeteg pénzbe kerül, csak semmi értelme nem volt ezek megsemmisítésének. Ennek ugyanis valóban csak szimbolikus üzenete van. Pontosan tudjuk ugyanakkor, hogy magát a jugoszláv hadsereget sokkal kevesebb kár érte. És Jugoszlávia több mint ezer harckocsijából, mely hadrendbe volt állítva – és nem is egészen rossz típusok – alig három százalék a veszteség. Ez nulla. Úgy gondolom tehát, hogy nem a katonai akciót magát kell megkérdőjelezni. Annak bizonyos elemei enyhén szólva nem feleltek meg annak az igénynek, amit vele szemben támasztottak. Meggyőződésem, hogy Milosevic számára eljőhet egy pillanat, amikor kénytelen lesz valamit aláírni, mint hogy kénytelen volt aláírni valamit Daytonban is. Nem vagyok próféta, nem tudom megmondani, hogy mikor jön el, de meggyőződésem szerint ez egy hónapon belül bekövetkezhet. Ha Milosevic hadserege többé egyedül nem lenne képes Koszovót nem a NATO-val szemben, hanem az albánokkal szemben megtartani, az ezt megelőző pillanatban tárgyalási ajánlatot tenne a nemzetközi közösségnek.

A kérdés igazán az, hogy ez mikor következik be. Osztom azokat az álláspontokat, amelyek azt mondják: ha valaki egy katonai kalandba bonyolódik, mint jelen esetben a NATO, akkor azért a politikusoknak annál egy kicsit több esze kéne legyen, mint hogy azt mondják, hogy természetesen előre kizárok mindenfajta légi csapáson kívüli más eszközt! Ezzel ugyanis azt az üzenetet közlik, hogy próbáljon az elől elmenekülni, mert máshonnan úgy sem fogják támadni. Ez pedig lehetőséget ad arra, amit a jugoszláv stratégiák nagyon jól kihasználtak, hogy egyszerűen eltűntek a fölülről látható és stabilan meghatározható katonai objektumokból.

De úgy gondolom, ez messze túlmutat egy politikus feladatkörén. Zárógondolatként szeretnék felidézni egy nagyon érdekes gondolatot, amit Richardson, brit védelmi miniszter mondott a nyugat-európai unió közgyűlésének márciusi ülésén. Akkor, még a konfliktus kitörése előtt, arról beszélt, hogy mi lehetne a Nyugat-európai Unió, az európai védelmi és biztonsági rendszer szerepe a hasonló konfliktusokban. Azt mondta, hogy nekünk tanulni kell abból, hogy Bosznia esetében az amerikaiak kezdetben messze elhárítottak mindenfajta beavatkozást, és azt mondták: Európa oldja meg a problémáit, és Európa nem volt rá fölkészülve. Azóta az amerikaiak változtattak az álláspontjukon. Most a kérdés az, hogy Európa felkészült-e? Nekem úgy tűnik, hogy a koszovói válság jelen pillanatban csak az amerikai álláspontban és gyakorlatban hozott érdemi változást, az európaiban még nem. S éppen ezért azt hiszem, hogy az európai gondolkodásmódnak van egy óriási hibája. A világ már túllépett Jaltán, szemmel láthatólag az amerikaiak is egyfajta megközelítésben túlléptek Jaltán. Ők úgy gondolják, hogy a világnak az egyik fele volt az övék, a másik fele az oroszoké. Most az oroszok fele eltűnt, tehát a dolog el van intézve. De Európa nem jutott túl a belső megosztottságán. Európa nem jutott túl azon a vitaponton, hogy az angolok és a franciák azon vitatkoznak, hogy Jugoszláviában ki legyen a prímhegedűs. Időközben persze német elnökség alatt vagyunk, ezt az apró kis distinkciót hozzá kell tenni az ügyhöz. Mondom ezt azért, mert Koszovó megoldásának a kulcsa természetesen nem a határ környékén van. De nem lesz Koszovóban mindaddig érdemi előrelépés, amíg a nemzetközi közösség nem képes hitelesen fellépő közvetítőket találni, és ezek révén bizonyos féle prekonceptiókat mellőzve asztalhoz ülni saját maga is, és asztalhoz ültetni Milosevicet is. Milosevic számára ez a pont eljön, csak nem mindegy, hogy amikor eljön ez a pont, akkor ő mivel tud előállni, és lesz-e ezzel szemben egy európai álláspont.

Aczél Endre

Arról beszélnék, hogy mi van ma. Vannak dolgok, amik gyanút ébresztenek bennem. Ez elhangzott Bársony András előadásának a végén is. Nevezetesen, hogy a jugoszláv hadsereg három hét elteltével is érintetlen. A légvédelmi rakétákat, de a harckocsikat illetően is, egyik oldal sem közöl veszteségadatokat, mármint olyanokat, amik megbízhatóak, tehát hi-

telesek volnának. Az azonban egészen bizonyos – legalábbis számomra, hogy ebben a konfliktusban eddig, hogy így fejezzem ki magam, mind a két fél önmérsékletet tanúsított. Ha pedig ezt tette, akkor ennek valamilyen értelme, ha nem is végső értelme, kell, hogy legyen.

Természetesen az ember annak a Dunába bombázott újvidéki hídnak a szörnyű látványával aludhat el és ébredhet. A pusztításnak a „tárgyi emlékei” elég rettentők. De azért az a hihetetlen tűzerő, amivel a NATO rendelkezik, és rendelkezett, az nyilvánvalóan sokkal nagyobb pusztítást tudott volna véghez vinni, mint amit véghezvitt. Vajon ez egy stratégia, hogy eddig valójában nem nyúltak hozzá a jugoszláv hadsereg hardverjéhez és személyi állományához? Mert az egészen biztos, hogy az emberéletben esett katonai veszteségek rendkívül alacsonyak. Úgy gondolom, ennek valamilyen komolyabb és mélyebb oka kell, hogy legyen. Az egyik talán az, hogy egyáltalán nem vagyok biztos benne, hogy a jugoszláv hadsereg vezetése olyan szívesen föláldozza saját magát, illetve azt, ami a kezében van. De lehet, hogy politikai parancsra cselekszik. Lehet hogy a jugoszláv stratégia az, hogy a NATO-erőknek nem kell mértéken és szükségesen felüli veszteségeket okozni, mert arra vélhetően olyan viszontválasz, illetve ellencsapás következne, amelyiknek már valóban igen komoly súlya van. Hogy ez nem stratégia, hogy három hét alatt érintetlenül hagyták a jugoszláv hadsereget, s csak azt semmisítették meg, amit infrastruktúrájának szokás nevezni, azon a ponton lepeződik le legjobban, hogy az egész beavatkozás értelme, mint jól tudjuk, a koszovói albán lakosság védelme lett volna. Na most, a szerb katonaság március 24-e óta teljesen szabadon randalírozik Koszovóban. Amit ott véghezvisznek, az szerintem a szörnyűségeknek egy példátlan láncolata, és ezzel szemben – minden más megfontolás mellett – nem hiszem, hogy közönyt volna szabad tanúsítani. Tehát én azt gondolom, hogy ez nem stratégia, ilyen stratégia nincsen. Akkor az egész hazugság, úgy ahogy van. Nevezetesen, hogy fölpuhítják az infrastruktúrát három hét alatt, és akkor a második fokozatban majd nekilátnak. Jönnek az apacs helikopterek, és így tovább, a Koszovóban tartózkodó jugoszláv erők megsemmisítésére. Ugye tudjuk jól, hogy ez a három hét bőségesen elég volt ahhoz, hogy egy ilyen hihetetlen szám képződjön *belső és külső menekültekben, egy millió ember*. A továbbiakban csak ennek az egymillió embernek a sorsa érdekes. Semmilyen más politika, katonapolitika, erkölcsileg és más módon nem védhető. Ez a dolgoknak az értelme mostantól, kezdetől fogva az volt, hogy a szerb hatalom ne követhessen el atrocitásokat az albánokkal szemben. De ezeket az atrocitásokat nagy mértékben hála a NATO-nak, idézőjelben szólva, elkövethette és el is követte március 24-e és a mai nap között. Az egymillió ember egy hihetetlen szám. Én úgy görgetném tovább ezt a gondolatot, hogy ezek az albánok akárhol éljenek is, azzal a tapasztalattal, amivel most idézőjelben szólva „gazdagabbak lettek”, egyáltalán nem fognak visszamenni a szülőföldjükre addig, amíg ott szerb katonát, szerb rendőrt vagy a szerb közigazgatás tisztviselőt találnak. Ez tiszta sor. Minden egyéb politika légvárakra épül. Kérem szépen, ezeket a helyeket totálisan szerbteleníteni kell, ellenkező esetben valóban nem fognak visszamenni. Na most a forgatókönyv, ami legalábbis az én horizontomon kirajzolódik, természetesen az, hogy a *szerb katonai és rendészeti erőket Koszovónak egy*

nagy hányadából ki kell szorítani, vagy ezeknek önszántukból onnan távozniuk kell. Egy közbenső megállapodás mindenképp ilyen célt kell, hogy szolgáljon. Ha sor kerül szárazföldi hadműveletekre – a közbenső lépcső volna az apacsoknak a bevetése, ami tulajdonképpen egy szárazföldi háború előjátéka. Ezek az amerikai szárazföldi hadsereg eszközei, tehát ezen a ponton lép be a háborúba az amerikai szárazföldi hadsereg. Ha tehát ez a lépcső jön, akkor úgy gondolom, ezek természetesen délről fognak mozdulni, és ha átlépik a jugoszláv–albán, vagy jugoszláv–macedón határt, akkor ennek a célja bizonyos területek megtisztítása a szerb katonaság, rendőrség és közigazgatás jelenlététől. Ami az utóbbiakat illeti, természetesen menni fognak azok maguktól is. Na most ahhoz, hogy ne következzen be a forogatókönyvnek ez az állomása, tehát a szárazföldi háború, illetve a háborúnak az ilyen formájú kiterjedése, kétségkívül tárgyalni kellene, és kétségkívül közvetítőket kellene találni.

Közvetítő NATO ország nem lehet, s ezt azért jelentem ki ilyen nagy biztonsággal, mert tényleg vannak olyan NATO országok – Magyarország az egyik, Görögország a másik, amelyek különleges helyzetűek, de amennyire tudom a NATO különleges helyzetű országok közvetítési erőfeszítéseit sem igényli, tehát ez csak NATO-n kívüli ország lehet. És én azt mondanám, hogy a „Primakov fiaskó” dacára Oroszország lenne a legalkalmasabb e szerepre. Különös tekintettel arra, hogy pillanatnyilag az orosz állam csak amerikai pénzekből tud a víz színén maradni, székelyen, nem székelyen, erről van szó, folyik a koldulás az IMF 4 millió dollárjáért, ami csak egy vízcsepp a tengerben, vagy tengerből. Azt gondolom tehát, hogy Oroszországnak szolgálatokat kellene tennie, és Oroszország kész is arra, hogy ilyen szolgálatot tegyen. A közvetítőnek természetesen üzenetet kell vinnie, hogy mi az az engedmény, amit megtesz. És én úgy gondolom, hogy Milosevic föl fogja adni Koszovó egy részét. Ez megtörténhet erőszakkal, vagy oly módon, hogy az erőszakot csak mímelik, valójában nem ütköznek ellenállásban, és bekövetkezhet mindenfajta erőszak nélkül is, tehát megállapodás révén.

Régóta tudjuk, *a szerb és az albán lakosság között nemhogy az együttélésre, de az egymás mellett élésre való készség sincs meg régóta.* Ezek az állapotok, hogy úgy mondjam, lelkileg a végsőkig elvadultak az elmúlt hetekben és hónapokban. Együttélésre tehát lehetőség nincs, ezt el kell felejteni! A Daytoni Egyezménynek a végső értelme, hogy Bosznia Hercegovina lakóit, a három nagy népközösséget újból együttélésre tanítsa, akkor is, ha ezek nem akarják. Ez egy nagyon szép dolog, mert ezek az emberek tényleg együtt éltek, sokkal jobban együtt éltek, mint a szerbek vagy az albánok. Gyorsan hozzáteszem, még a Titói évtizedekben. De ez nem látszik működőképesnek a továbbiakban, mint ezt nagyon jól tudjuk. De ettől még az elv tisztelhető lehet. Megpróbálhatjuk ugyan megvalósítani ugyanazt, ami Boszniában nem sikerült, de a vállalkozás teljesen hiábavaló. Itt csak a két etnikumnak a teljes elkülönítése az, ami elképzelhető, és ami az én szememben legalábbis, szavatolhatja a békét. Azzal együtt ismétlem, hogy természetesen eszményi állapot az, amikor a két népcsoport képviselői újból egymás mellett, sőt együtt élnek. Ennek a megvalósítására a majdani nagy békéig semmiféle kilátás sincs. Ezért gondolom azt, hogy *Koszovót meg kell osztani,*

Keletről Nyugatra Európa közepén

etnikailag kell megosztani, és természetesen egyetértek Bársony Andrással abban, hogy ez nem fogja a populációs arányokat tükrözni. Arról nem lehet valójában szó, hogy a jelenlegi koszovói „államterület” kilenczede az albánoknak és egy tizede a szerbeknek jusson. Nemcsak azért, mert a szerbek nagyobb területen élnek – nyilvánvalóan koncentrálni fogják őket egy területre, de azért sem, mert *Koszovónak vannak kincsei*, méghozzá olyan területeken, amelyek döntően nem az albán falusi népesség által lakottak. Ásványi kincsek, amelyek nagyon értékesek, és mellesleg nincsenek privatizálva. Mint tudják, jelentős bányakészlet van, a Koszovóban termelt elektromos áramból látják el egész Montenegrót, Macedónia jelentős részét onnan látják el, magát Koszovót is onnan látják el, és a Koszovón túli Szerbiának is jut. S ez sincs privatizálva. Mellesleg szólva Milosevicre jellemző, hogy még az ortodox egyháznak a vagyonát sem engedte privatizálni. Tehát azok a bizonyos szent helyek, amelyekre hivatkozás történik unos-untalan, azok ma sokkal jobb állapotban lennének, ha az ortodox egyház tulajdonát képeznék. Milosevic nem engedte az egyház számára sem privatizálni ezeket a javakat. Egyébként hozzáteszem, hogy a többieket sem.

Szálljunk le a földre! Ez egy jelentős kérdés, hogy kinek a kezén marad ez a kincs, különösen a háború utáni Koszovó szempontjából. A gazdasági túlélésnek vagy a fönnmaradásnak a minimumát meg kell teremteni. Az albánok nagyon sokan vannak. Az albán népesség, hogy úgy mondjam, önmagában nem képvisel igazán gazdasági erőt. Úgy gondolom, még hosszú-hosszú időn keresztül eltartásra, vagy eltartotti állapotra fog szorulni, azaz nemzetközi segélyekből fog megélni. Leszámítva a parasztot, aki megtermeli a maga élelmiszerét.

Visszatérnék ahhoz, amit én prognosztizálni tudok. A jugoszláv haderő Koszovónak egy jelentős részéből vissza fog vonulni, amely az albánok kezére kerül, és protektorátusként kezd működni. Ez a protektorátusi státusz meg fog kettőzödni, mert lesz még egy: Koszovónak az albánok lakta része. Hogy a szerbek lakta része protektorátus lesz e, azt erőteljesen kétlem, sőt azt a prognózisomból kizárom, bár pillanatnyilag erről van szó. Van itt egy epizód, a Koszovói Felszabadítási Hadsereg, amely eléggé díztelen szerepet vitt ebbe az egész konfliktusba. Megjegyzem, ma is elmerengek néha még azon, hogyan sikerült így belefuttatni az amerikaiakat – mert inkább csak róluk beszélnek, mint a NATO-ról – ebbe a katonai akcióba? A koszovói albánok olyan féktelenül cukkolták őket, és olyan eredményesen, hogy nemcsak legitimálták őket, az egykori terroristákat, szinte hetek leforgása alatt, mint politikai tárgyalópartnert, és mint alkuképes partnert. Azt gondolom, a szerbeket borzasztó könnyű bevadítani, annyira legalábbis ismerem őket. Ezt a NATO akció biztos elérte. Azok az atrocitások, amik Koszovóban megestek, azok nem utolsó sorban erre a lelkiállapotra vezethetők vissza. Ugyanakkor erre vezethető vissza az albán exodusnak ez a minden várakozást felülmúló mérete. Mert igaz, hogy a tisztogatások következtében váltak menekültté sokan. Amit úgy kell érteni, hogy deportálták őket. Arányokról nem tudok. Ahol bombáznak, onnan az emberek nyilvánvalóan menekülnek. De a legnagyobb hatása szerintem annak volt, hogy amint hullani kezdtek a bombák, az albánok beijedtek: ezt a szerbek ő rajtuk fogják leverni.

Az albánok tudták, hogy ezek az imádságok heteken, hónapokon keresztül szálltak az amerikaiak felé, hogy bombázzátok meg már a szerbeket.

Azt gondolom, hogy a félelem, az irtózat az, ami ennek a tömegnek a nagyobbik részét külső, illetve belső emigrációba kényszerítette. Általános keretként „Daytonhoz” visszatérve ehhez még hozzátennék valamit. „Dayton” rendezőelve ugyebár az, hogy a posztjugoszláv belső határok nem megváltoztathatóak, a korábban együtt élő nemzeteknek, nemzetiségeknek, akár tetszik, akár nem, ezek között a keretek között kell egymással és egymás mellett élniük. Na most nyilvánvaló, hogy Bosznia–Hercegovina egységes állama egy fikció. Ugyanilyen fikció lesz, hogy Jugoszlávia területi épsége megmarad, de az országnak ez a déli csücske, amit Koszovó déli fele jelent – mert nyilván Koszovó déli fele fog az albánokhoz kerülni, majd önálló életet élhet. Ezzel együtt, a fikciót magát fönn lehet tartani. Ennek a fikciónak az éltetése az, amelyet ma a helyzet Jugoszláviában megenged. A fikció adta kereteken belül, ha nem is bátorítani kell a korábban együtt élő népek és nemzetiségek különélését, de azt el kell fogadni. Sajnálatos módon ez a különállás és különélés intézményekben és emberi kapcsolatokban egyaránt mélyül, javulásnak a legkisebb jeleit sem tudtam felfedezni Bosznia–Hercegovinában. Nyilvánvaló, ha ez a megosztás létrejön, akkor egy újabb Ciprussal fogjuk magunkat szemben találni. Természetesen ma Ciprus is egységes állam – papíron. A Ciprusi Török Köztársaságot a kutya nem ismeri el, de a két ciprusi közösséget elválasztó vonal egyik és másik oldalán semmiféle készség nem tapasztalható arra, hogy ennek az államnak a valódi egységét helyreállítsák. A törökök nem akarják, a görögök meg csak vágnak rá délen. Van egy zöld vonal, annak mentén cserélődhet a katonaság. Azt sem tartom kizártnak, hogy a koszovói demarkációs vonal mentén egy idő után már nem NATO és amerikai, vagy az ég tudja, milyen zászlók alatt állomásozó katonák lesznek, hanem például az ENSZ veszi át ezt a feladatot. Szerintem, ha egyszer egy ilyen demarkációs vonal kialakul, az a továbbiakban csakis és folytonosan merevülni, nem pedig lazulni fog. Nagyon sajnálom, hogy ezt kell mondanom. Ciprus összes tapasztalata ezt mutatja nekem. Ha valaki az ellenkezőjét tudja bizonyítani, akkor boldogan fogadnám az ide vonatkozó érveit.

Az ég tudja, hogy majd mikor fog helyreállni az a bizonyos valami, ami a titói időben létezett, bár – ellentétben Bosznia–Hercegovinával – Koszovóban soha nem eszményi módon. Van egy közkeletű felfogás, a dolgoknak egy olyan percepciója, hogy a gazdasági jólét, a prosperitás feloldja ezeket az ellentéteket. Ezzel egyet is értek. Majd amikor ráköszön a jólét Szerbiára, Koszovóra, és egész Jugoszláviára, akkor nyilvánvalóan ez a fajta nemzeti szembenállás vissza fog szorulni. Az albán közösség 1991-ben kivonult Jugoszlávia életéből, és nem keresett a statusquo helyreállításához magának partnert a túloldalon. A prosperitás dolgát csak azért hoztam elő, mert itt ejtenék két szót arról, amit a vajdasági magyarság problémájának nevezünk. Tényleg úgy gondolom, azzal, hogy Magyarország a NATO tagja lett, valamint azzal, hogy belátható időn belül az Európai Uniónak is tagja lesz, az a távolság, ami a vajdasági magyarság, illetve a magyarországi magyarság között az Európában elfoglalt helyet illetően fennáll, nyilván nem csökkenni, hanem növekedni fog, annak minden

Keletről Nyugatra Európa közepén

következményével együtt. S azt gondolom, hogy a vajdasági magyarság számára bármilyen biztató jövőképet csak az kínál, ha Jugoszlávia megszabadul Milosevictől. Egy Milosevictől megszabadult Jugoszláviát a nemzetek közössége megpróbál majd lehetőleg minél sebesebben visszavonni az európai nemzetek családjába, mint ahogyan ezt másokkal, például Horvátországgal teszi. Nem azért, mintha Tudjmannak olyan nagy drukkere lennének, de mégis ezt kell mondanom. Egy Milosevic nélküli Jugoszlávia visszavezetése az európai közösségbe, majd elindítása az európai integrációk felé, ez az a jövő, amelytől, amitől a vajdasági magyarság a maga számára is valamiféle kibontakozást remélhet. Magyarországnak ezer és egy módja van arra, hogy segítse az ott élő magyar közösséget. Az egész közösség számára azonban csak egy ilyen jövőkép nyújthat kilátást, legalábbis én szerintem.

Ehhez még annyit utolsó lábujgyzet gyanánt, hogy természetesen, nem kell föltétlen a felelős magyar politikusoknak bántani a vajdasági magyarság politikai képviselőit! Azt az embert, aki a vajdasági magyarságnak a szószólója. Azt állítani róla, hogy nincs szabad akarat, tehát amit mond, az nem szabad akaratot, hanem kényszert tükröz. Ezt Ibrahim Rugova esetében hallottuk, aki ugyancsak nem a maga ura, tehát amit mond az a Milosevic hangja, csak az ő szája mozog közben. Ugyanilyen vád hangzott el a magyar miniszterelnöktől Kasza Józseffel szemben. Azt gondolom, hogy ez egy borzasztóan szerencsétlen megnyilatkozás volt, és én úgy gondolom, hogy az ilyen és hasonló megnyilatkozások csak fokozhatják azt a rettenetet, amit én a vajdasági magyarság magánérzetének nevezek.

Tolnay László

Három kérdésben szeretném – mindenekelőtt biztonságpolitikai szempontból – kiegészíteni az előttem szóló kollegáim előadását. Az első, a koszovói – bár szívesebben használnám a balkáni, vagy délszláv – helyzet bemutatása. A második, a lehetséges kapcsolata a NATO új stratégiai koncepciójával, míg a harmadik az ENSZ-szel kapcsolatos problémák felvetése.

Ami a napjainkig kialakult a koszovói helyzetet illeti, a NATO légicsapásai a tervezettel ellentétes hatást váltottak ki Jugoszláviában. Milosevic helyzete nem rendült meg, sőt, személye körül a korábbiaknál erősebb nemzeti egység alakult ki. Így egyelőre kevésbé tűnik valószínűnek, hogy a közeli napokban a NATO forgatókönyve szerint hajlandó lenne a tárgyalások megkezdésére. Az is megállapítható, hogy a NATO-akciók nem csökkentették a várt mértékben a jugoszláv hadsereg hadviselési képességét. A harckészség megtörése, a kiszolgáló infrastruktúra rombolása révén csak a légicsapások további jelentős fokozásával érhető el. Az is figyelemre méltó, hogy a jugoszláv hadsereg nagymértékben csökkentette az UCK mozgásterét, és Koszovó középső, illetve déli területeire is kiterjesztette a tisztogató hadműveleteket. A ramboilleti megállapodás így lényegében értelmét veszítette.

Mi lehet ennek az oka? Véleményem szerint főleg az, hogy az Egyesült Államokban, illetve Brüsszelben nem mérték fel kellőképpen a helyzetet. Rossz volt a politikai kiindulópont,

amennyiben feltételezték, hogy Milosevic az első légicsapások után hajlandó lesz a kompromisszumra. De téves volt a helyzetértékelés is, amely légi villámháborúval számolt, és nem készült fel kellőképpen elhúzódó hadműveletekre. Közvetve jól mutatja ezt, hogy a légicsapások megkezdésének másnapján Washingtonban még attól tartottak, hogy a szerbek túlzott meggyengítése az UCK megerősödését eredményezheti.

Milosevic mindezek nyomán úgy érezhette, hogy egy olyan forgatókönyv, mely szerint a koszovói tisztogatás befejezése, valamint az UCK szétverése után felajánlhatja a tárgyalást a NATO-nak, és megállapodhat a szövetséggel, ez célhoz vezethet. Jelenleg így rendkívül nehéz az események további menetét prognosztizálni, valószínűleg a konfliktus elhúzódik, sőt eszkalálódásának lehetőségét sem lehet teljesen kizárni. Amennyiben ennek során a szárazföldi hadműveletek lehetősége is előtérbe kerülne, ez kétségtelenül nehéz probléma elé állítaná a magyar politikai vezetést. Kétféle vonatkozásban is. Egyrészt számolni kellene azazal, hogy a NATO konkrét, ez irányú előkészületeinek megindulása a jugoszláv oldalon is ellenintézkedéseket váltana ki, ami elkerülhetetlenül kihatna a vajdasági magyarság helyzetére. Feltehetően általános mozgósításra kerülne sor, ami rövid időn belül több tízezres magyar nemzetiségű hadkötelest érintene. Másrészt az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a Vajdasággal határos szomszédos magyarországi területek lényegesen előnyösebb katonaföldrajzi jellemzőkkel rendelkeznek, mind Macedónia, vagy Albánia, s ezt a NATO tervezői semmiképpen sem hagyhatnák figyelmen kívül. Ha Magyarország kényes politikai helyzetét figyelembe vennék is, a logisztikai biztosítás terén hazánk szerepe jelentősen megnőne.

A másik kérdés, amely a balkáni konfliktus szempontjából marginálisnak tűnik ugyan, de mindenképpen figyelmet érdemel, a washingtoni csúcson elfogadásra javasolt új NATO stratégiai koncepcióval áll kapcsolatban. Nevezetesen az, hogy ez a konfliktus egyben az új stratégiai koncepció főpróbájaként is tekinthető. Miről van itt szó tulajdonképpen? Nem kevesebről, mint arról, hogy az utóbbi évtizedben bekövetkezett biztonságpolitikai „környezetváltozás” következtében a NATO-ra mind földrajzilag, mind tevékenységi körét illetően lényegesebb kiterjedtebb felelősség és feladatkör vár, mint a hidegháború éveiben, s amennyiben ennek eleget kíván tenni, elkerülhetetlen szerepének újbóli meghatározása. A szövetségen belül az elmúlt két évben vita alakult ki arról, hogy a Washingtoni Szerződés 5. cikke szerinti kollektív védelmet jelentő alapfunkciót kiegészítsék-e a szövetség területén kívüli (outofarea) tevékenységgel, illetve az ezen alapuló érdekés értékvédelemmel. Sokan ugyanis a tagállamok közül attól féltek, hogy a jövő század biztonsági kihívásainak kezelésében a szövetség könnyen a transzatlanti érdekek megjelenítésének szervezetévé válhat. Az Egyesült Államok az új stratégiai koncepcióval kapcsolatban határozottan azon az állásponton van, hogy a NATO-nak szükség esetén a Washingtoni Szerződés 6. cikkében meghatározott területen kívül, esetenként külső felhatalmazás nélküli is fellépésre. Amerikai vélemények szerint ezt kívánja a NATO legitimitációjának megerősítése és a közvetlen befolyás erősítése keleti, valamint délkeleti irányban. Az ez irányú tevékenységét pedig inkább megelőző, mintsem reagáló magatartásnak kell jellemeznie.

Keletről Nyugatra Európa közepén

Az a kitétel – s ez az említett harmadik kérdésre utal, hogy a szövetségnek esetenként külső felhatalmazás nélkül is fel kell lépnie, szintén vitára ösztönözte a tagállamok képviselőit. Eltértek a vélemények arról, hogy melyek azok a külső feltételek, amelyek terjesztése esetén, a szövetség területen kívüli akciója jogosnak tekinthető, továbbá miként biztosítható az, hogy a szövetség biztonsága számára fontos helyzetben a NATO cselekvőképességét más ország ne béníthassa meg. A konszenzus kialakítása e kérdésekben a későbbiek tekintve rendkívül fontos volt, hiszen ez lényeges változást jelentett a NATO korábbi, elsősorban az 5. cikkben alapuló korábbi NATO-stratégiához képest. Az egyetértés létrejöttét viszont nagymértékben befolyásolhatta az a tapasztalat, amely a NATO első „kompetenciaterületén” kívüli, Jugoszlávia elleni fegyveres fellépés kapcsán jelentkezhetett. Nem beszélve arról, hogy elgondolkodtató lehet az ENSZ Biztonsági Tanács jövőbeli szerepének, illetve jelenlegi összetételének új helyzethez idomuló fenntarthatóságát illetően is.

Szűts Pál, volt bukaresti nagykövet

Nem kérdést, hanem néhány megjegyzést szeretnék tenni a jelenlegi témához. Nem kívánok vitatkozni egyik előadóval sem. Mindenekelőtt azt szeretném előre bocsátani, hogy az az érzésem, sokkal komolyabb a helyzet, mint ahogyan ezt nálunk a vezető politikusok megítélik. Elsősorban a kormány képviselőire, nem pedig a jelenlévő politikusokra gondolok. Különösen megdöbbenő számunkra, ha végiggondoljuk, hogy a jelenlegi helyzetből milyen kiút van. Nagyon nehéz elképzelni ma, hogy ebből a helyzetből valami pozitív eredménnyel ki tudunk jutni.

Nem kívánom részletesen taglalni, hogy mi vezetett ide, azt hiszem, hogy ez mindenki előtt világos, és mindannyian nagyon jól tudjuk, hogy szükséges volt valami módon megkísérelni, hogy gátat vessünk annak a népiértésnek, ami Koszovóban elindult. Az viszont más kérdés, hogy ennek ez e a módja? Azt hiszem, elsősorban azt kellene tanulságként levonnunk – és erre éppen elég lehetőségünk lett volna már az elmúlt időszakban, hogy fegyverekkel etnikai konfliktusokat, egyáltalán politikai konfliktusokat nem lehet megoldani. Nem kívánom felsorolni az összes ilyen példát, de Vietnámtól kezdve a közelmúlt eseményéig, az iraki konfliktusig, megoldáshoz nem jutottunk. Ennek következménye, hogy nekünk azon kellene gondolkodni, hogy hogyan lehetne megelőzni ezeket a konfliktusokat. Ehhez feltétlenül arra volna szükség, hogy olyan szervezetek foglalkozzanak a konfliktus megelőzésével és megoldásával, amelyek nem katonai szervezetek. A NATO ebben a kérdésben nem a legjobb megoldást jelenti. Tudom és elfogadom, hogy az adott esetben nem volt más. Tisztában vagyunk az ENSZ tehetetlenségével is. Tisztában vagyunk azzal, hogy mit jelent a vétőjog. De azt, hogy egy katonai szervezet fegyverrel oldja meg az etnikai konfliktust akár a világnak egyik, akár a másik részén, a tapasztalatok azt mutatják, nem járható út.

Szeretném ezen kívül azt is megjegyezni, hogy ebben a katonai szervezetben domináns

szerepet játszott és játszik az Amerikai Egyesült Államok. Ez még nem volna nagy baj. A baj abban van, hogy az Amerikai Egyesült Államok, hosszú diplomáciai tapasztalatom alapján szűrtem le ezt a következtetést, nem ismeri eléggé az európai lelkiületet, az európai emberek gondolkodásmódját, de különösen nem ismeri a szerbek lelkiületét. Nagyon nagy hiba volt ennél az akciónál az, hogy nem tudták felmérni, hogy ma ott áll Milosevic mögött az egész ország. Két évvel ezelőtt majdnem megbuktatták, tüntetett ellene a fél ország, vagy több mint a fél ország. Hogy történhetett ez? Úgy, hogy egy külső támadás összeforraszt mindenkit. Ez alatt a két év alatt beépültek a rendszerbe azok, akik két évvel ezelőtt még az ellenzékét képviselték. Ma nagyon nehéz felfedezni egy olyan politikai alternatívát Jugoszláviában, amelyik a demokratikus kibontakozást meg tudná valósítani Milosevic után.

Ez a NATO beavatkozás nem érte el a célját, és akkor nagyon enyhén fogalmaztunk. M. Albright az mondta, hogy döntetlen. A döntetlen viszont ebben az esetben egyenlő a vereséggel. Mert a cél az lehetett volna, hogy megbuktassa Milosevicet. Milosevic nem bukott meg, sőt erősebb, mint valaha volt. Nem sikerült megvédeni a koszovói albánokat, sőt egymillió ember vált földönfutóvá, hangsúlyozom földönfutóvá, mert nagyon nehezen képzelhető el, hogy ezek az emberek visszatelepülhetnek valaha arra a területre, amely a szülőföldjük. Hallunk arról, hogy az Egyesült Államok befogad 20 ezret, aztán Kanada, Törökország, és sorolhatnám, nem tudom hány ország tett már felajánlást. Orbán Viktor azt mondta, hogy mindenkit befogadunk. De ezek az emberek földönfutók lesznek, mert tessék elképzelni azt az albán hegyi pásztort, aki elkerül az Egyesült Államokba, vagy Kanadába. Hát milyen sors vár erre a szerencsétlen emberre? És mikor tudja megvetni ott a lábát? Szóval kilátástalan a helyzetük.

A szárazföldi hadviselés valószínűleg elkerülhetetlen. Ennek a következményeit Tolnay László az előbb elmondta. Mindenki tudja azt, hogy a főcsapást csak Magyarországon keresztül lehet végrehajtani szárazföldi úton. Ez számunkra a legrosszabb megoldást jelentheti. Ezért én azt szeretném mondani, hogy nekünk bizony nagyon kemény tényekkel kell szembenéznünk. Bármilyen megoldás születik, a Balkánon nagyon nehéz lesz hosszú évtizedekre békét teremteni. Akár felosztják Koszovót, akár nem, akár protektorátus lesz, itt mindenképpen egy tűzfészkek marad, ami mindig is volt, mert tulajdonképpen az első és a második világháború sem teremtett olyan megoldást, amelyik elfogadható lett volna a térség népei számára. Csak gyülemlett a gyúanyag és bármelyik megoldást választják, ez továbbra is fenn fog állni.

Szembe kell nézni továbbá azzal, hogy milyen hatást vált ki a NATO jelenlegi akciója a környező országokban. Erről nem esett szó. Én nagyon félek attól, hogy amennyiben a kisebbségek fegyverrel próbálják kivívni függetlenségüket, akkor úgy érezhetik, hogy a NATO mögöttük van. De én a másik oldalát is nézem a dolognak, hogyan tekintenek erre a többségi nemzetek. Hogy Romániában milyen hatást vált ki az, hogy a NATO most támogatott egy elszakadási törekvést, vagy Szlovákiában milyen hatást vált ki az ottani nacionalisták körében. Márpedig ezek nagyon nagy számban vannak, és sajnos Románia esetében nem mond-

hatjuk, hogy a jelenlegi kormány, amely nem kimondottan nacionalista, de az ellenzék az egyértelműen nacionalista, hogy ez a jelenlegi kormány olyan szilárd volna, hogy ki lenne zárva a lehetősége annak, hogy a következő választáson megbukjon, és ne az ellenzék, a nacionalista ellenzék kerüljön hatalomra. Mindenképpen számolnunk kell tehát azzal, hogy a NATO presztízse gyengül, a NATO-hoz való közeledés és a NATO bővítésének a lehetősége nehezebbé válik az elkövetkezendő időszakban. Mert nem biztos, hogy ezek az államok olyan intenzitással kívánnak a NATO tagjai lenni, mint amilyen intenzitásról az elmúlt időszakban nyilatkoztak. Továbbá, ennek még bizonyos belpolitikai következmények is vannak. Legyünk őszinték! Annak idején nem olyan nagy fölényrel szavaztunk a NATO-ba való belépésre, és én félek attól, hogy ez ronthatja a NATO-val kapcsolatos propagandánkat, vagy annak sikerét. Tudomásul kell vennünk, hogy ez a NATO nem az a NATO, amibe annak idején Horn Gyula kezdeményezésére beléptünk. Elkövetett egy olyan hibát, amit feltétlen figyelembe kell venni az elkövetkezendő időszakban. Felvetődik a kérdés, hogy helyes volt-e a mi magatartásunk? Itt nem a saját magatartásunkról, nem a politikai vezetés magatartásáról akarok szólni. Én azt hiszem, hogy sok hiányosság van. Teljes mértékben egyetértek azzal, amit Tabajdi Csaba elmondott az előszóban. Én a legnagyobb problémát abban látom, hogy nyilatkozatok hangoztak el arra vonatkozóan, hogy el kell érni, hogy Koszovóba ne küldjenek magyar katonákat. De ez nem a NATO-tól, hanem ez Milosevictől függ, hogy küldenek, vagy nem küldenek. Ha szárazföldi hadviselésre kerül sor, ez a tétel abszolút nem állja meg a helyét, mert minden állampolgárnak kötelessége a haza védelme. Ez a vajdasági magyarokra is áll, és joggal követeli meg a jugoszláv kormány, hogy a hadviselésben ők is részt vegyenek. Nem tudok olyan nyilatkozatról, vagy olyan követelésről, hogy bárki is a kormány részéről a NATO-nál felvetette volna azt, hogy ha egy légitámaszpályára kerül sor, a vajdaságot ne érintsék ezek a csapások. Fölvethettük volna olyan összefüggésben, hogy rendelkezésre bocsátjuk a NATO-nak a légtérünket, de a Vajdaságot, főként annak infrastrukturális létesítményeit kímélje meg. Meg kell mondanom, hogy nagyon keveset tudunk, mert nagyon kevés hír áll rendelkezésünkre, a magyar televíziók ebben a kérdésben tehetetlenek. Ami képanyagot át tudnak venni, csak a jugoszláv tévéről kerül a magyar televízió képernyőjére. De azt tudjuk, hogy két hidat leromboltak. Egy harmadikat megrongáltak. Ezek között volt egy híd, amelyik összekötötte a Vajdaságot Horvátországgal, aminek stratégiai fontossága van olyan szempontból is, ha egyszer, és ez sem kizárt dolog, arra kerül sor, hogy Milosevic odáig vetemedik, hogy a vajdasági magyarokat is ki akarja űzni az országból, akkor ez egy menekülési útvonal. Ez annyi, mint ha a röszei utat, a röszei átjárót bombázták volna. Azt hiszem, annak az érvek a hangoztatása, hogy nem a szerb nép ellen vagyunk – ezt ugye az amerikai vezetés, meg a NATO tisztviselői hangoztatják, de magyar nyilatkozatok is ilyen értelműek, nem elég, mert a vajdasági, de a szerb embert sem érdekli az, hogy a szerb nép ellen van-e valaki, vagy sem. Vagy nem hiszi el, hogy nem a szerb nép ellen van, ha a férje, felesége, gyermeke vagy apja, anyja válik áldozatává az amerikai bombának.

Úgy gondolom, hogy nekünk ma a legfontosabb dolog az, hogy meggondoljuk, mit tehetünk annak érdekében, hogy tettekkel, tényekkel bizonyítsuk, hogy nem a szerb nép ellen vagyunk. Bár a NATO tagjai vagyunk, és egyetértünk azzal, ami arra irányul, hogy megszűnjön egy nép kiirtására irányuló jugoszláv tendencia, de mindent megteszünk annak érdekében, hogy a jó szomszédság Jugoszláviával javuljon. Ezek apró dolgok, de ilyen dolog szerintem még az is, hogy milyen magatartást tanúsítunk az oda irányuló humanitárius segítség eljuttatása kérdésében. Felesleges huzavonának tartom azt, ami a határon történt. Meg lehetett volna oldani percek alatt. Azonnal azt kellett volna mondani az oroszoknak, hogy milyen járművekkel és mennyi üzemanyaggal engedjük át a konvojt. Azt lehetett volna mondani, hogy kérem szépen, 9 tartálykocsi van, eljöhetnek Röszkéig, Röszkén álljanak meg és tankoljanak meg, visszafelé meg ugyancsak Röszkén tankoljanak, hogy haza tudjanak menni a saját üzemanyagukkal. Azt hiszem, hogy ezt normális emberek biztosan elfogadták volna. Mint ahogyan el is fogadták. De ezt a huzavonát, hogy a magyar szervek három-négy napig gondolkodnak és totojáznak ezzel a kérdéssel, ez azt hiszem, hogy megengedhetetlen. Én nagyon üdvözlöm a mai tanácskozást, és főként azt, hogy az MSZP azon gondolkodik, hogy milyen konkrét tettekkel tudnánk mi bizonyítani azt, hogy nem Jugoszlávia népei, nem a szerb nép ellen vagyunk.

Boros Sándor

Bársony András szeretném megkérdezni arról, amire nem találok választ. Horvátországnak mi a helye ebben a konfliktusban? Határos ország, és most nagy fegyvervásárlásokról lehet hallani.

Bársony András

Azzal teljesen egyetértek, hogy fegyverrel nem lehet etnikai konfliktusokat megoldani. Az a tény, hogy fegyverekkel nem lehet etnikai konfliktusokat megoldani, nem adhat felmentést olyanok számára, akik erre az érvre hivatkozva többségi hatalmi helyzetből mindent szeretnének felhasználni annak érdekében, hogy házon belül, kvázi békés eszközökkel a saját megoldásukat kényszerítsék rá az etnikai kisebbségekre. Igazából ez az a dilemma, amit adott esetben komolyan mérlegelni kell. Ezt az elvet 1975-ben elfogadták a részes országok a Helsinki Záróokmány aláírásakor, nevezetesen, hogy az ilyen típusú jogsértések, amelyek adott esetben a kisebbségeket is érhetik nem kezelhetők belpolitikai problémaként, hanem részei a nemzetközi életnek. A dolog egy nagyon szűk mezsgyén értékelendő. Úgy gondolom, hogy a NATO nem az elszakadás politikáját támogatta az albánok esetében. A ram-bouillet-i szerződésben az van benne, hogy nemzetközi garanciákkal a szuverén Szerb Köz-

Keletről Nyugatra Európa közepén

társaság területén belüli lesz autonómia. Még nem lehet tudni, hogy mi lesz a nemzetközi közösség végleges álláspontja. Szeretném elmondani, hogy Milosevicnek több lehetősége lett volna tárgyalóasztalhoz ülni. Most Rugovát próbálta előhúzni a fiókból.

Mi érdeke fűződik az USA-nak Koszovóhoz? Igazából senki nem mondhatja azt katonapolitikai szempontból, hogy Koszovóban valamifajta bázis kialakítása fontos volna a NATO számára. Rambouilletben szó sincs arról, hogy Jugoszlávia teljes területén valamifajta megszállás, vagy katonai kontroll jönne létre. Koszovóról volt szó, hogy fegyvertelen EBESZ misszió helyére, vagy azt felváltandó a nemzetközi közösség nemzetközi erőket telepítene, szétválasztandó a feleket, garantálandó Koszovóban a teljes harci cselekménymentességet. Részletesen le van írva a szerződésben, hogy hogyan nézne ki a helyi fennhatóság alatt, tehát a helyi közösségek fennhatósága alatt álló rendőrség. Ebben az értelemben egy amerikai típusú rendőrség jönne létre, ahol a faluközösség, a demokratikusan választott falusi előljáróság felügyelné a falu határain túl semmifajta jogosítvánnyal nem rendelkező helyi rendfenntartókat. Horvátország a lehető legokosabb álláspontot foglalta el ebben a konfliktusban. Olyan csendben volt, amilyen csendben, ebben a konfliktusban csak lehetett. Nem gondoltuk, bevallom férfiasan, azt, hogy Horvátország ilyen csendben tud maradni ebben a konfliktusban. Ez egy nagyon politikuss és nagyon okos álláspont.

Miért az infrastruktúrát bombázták? Ebben természetesen van egy katonai tervezési probléma is. Egyrészt vannak nagyon határozott információk. Régóta lógott a levegőben a katonai beavatkozás esetleges lehetősége. Olyan régóta, hogy erre tökéletesen fel lehetett készülni. Vannak olyan hangok – és ez itt is elhangzott, amelyekkel én mélységesen nem értek egyet. Jóllehet, geopolitikailag igaz, hogy a vajdaság kínálna a legalkalmasabb felvonulási területet Jugoszlávia irányába, ez azonban semmifajta konkrét elképzelésben nem fogalmazódott meg. Sok oka van ennek, az egyik például az, hogy akkor Magyarországra is ide kéne előbb jönni, és az sem egy egyszerű dolog. Ausztria, amely minket sem engedett Olaszországba, nyilván a NATO-t sem engedné ide. Szóval túl azon, hogy számtalan oka van a dolognak, ennek ma nincs realitása. Ezzel együtt vannak olyan jelek, amelyek abszolút félreérthetővé teszik a helyzetet. A magyar miniszterelnök azt mondta: ígéretet kapott arra, hogy a Vajdaságot nem fogják bántani. Nem kapott ilyen ígéretet. Ilyen ígéret nem hangzott el felelős NATO politikus szájából. Mint ahogy az is elhangzott, hogy polgári célpontokat nem fognak támadni, csak katonaiakat, és azért lőtték Szabadkát és Vajdaságot, mert itt a jugoszláv hadseregnek jelentős páncélos alakulata állomásozott. Mire azonban a lövöldözésekre sor került – már bocsnatot kérek, hogy így kommentálom az ügyet, addigra égen földön egy harckocsi nem volt a környéken. Azokat mind kivonták. S hogy a szerbek, a szerb hadvezetés mennyire nem buta, azt az is jelzi, hogy ezeket az egységeket összevonták, és a felvonulási körletekbe telepítették, amelyek sokkal közelebb vannak a magyar határhoz, mint az egyébként említett standard bázisok. Azért tették ide, mert azt vizont pontosan tudták, hogy az amerikaiak nem fogják lőni a magyar határt. Ugyanis az ernyő a határ túloldalára is átnyúlik.

Hadd áruljak el egy titkot befejezésképpen. A felkészülési időszak arra volt jó, hogy az oroszok rengeteg felszerelést adhattak át a jugoszlávoknak. Nem puskát, félreértések elkerülése végett. Navigációs eszközöket, technikai eszközöket, és ezek egy része nem harcálláspontokon van telepítve. Pontosan tudjuk ma már azt, hogy kórházakban vannak légi irányító rendszerek elhelyezve, ami azt jelenti, hogy ahol egyébként folyik az ápolási tevékenység, nagyvárosokban. Mert mibe kerül, hogy egy ekkora dobozt, mint ez a pulpitus odarakjanak valahova egy kórházba? Nagyon sok ilyen eszköz van, abszolút polgári helyen, pontosan a fölkészülési időszak következtében. Én tehát azon a véleményen vagyok, hogy Milosevic – aki nagyon büszke lehet a saját hadseregére, ilyen irányú tapasztalataira, most pontosan abban a helyzetben van, amikor a hóhért akasztják. Az következett be, hogy Koszovóban, az adott falvakban az albánok játszották el a partizán szerepet, mert az albánok ismerték a fának nemcsak a mohas oldalát, hanem a másikat is, ők ismernek minden barlangbejáratot, és ez az egyetlen hely, ahol Milosevic nem tudott nyerni. Pristinát és a falvakat szét lehet lőni, de a hegyekben és a völgyekben ő pontosan a saját csapdájával volt kénytelen szembesülni, ezért nem tudta megsemmisíteni igazából ezeket a terrorista csoportokat. A kiadott győzelmi jelentések csalfák. Mint ahogy nem tudta megakadályozni, és ez volt a legnagyobb szívfájdalma tulajdonképpen három éven keresztül, hogy az albán–jugoszláv határon, az albán–koszovói határon, ha úgy tetszik gyakorlatilag majdnem ellenőrzésmentesen áramlott a fegyver a koszovói gerillák kezébe. Ugyanis az mindannyiunk számára nyilvánvaló, hogy nem Belgrádban, a főútcán vették ezeket a fegyvereket. Tehát a helyzet nemcsak a NATO kontra Szerbia vonatkozásban merül fel, hanem úgy is, hogy a NATO által sújtott szerb hadsereg és az albán gerillák egymáshoz viszonyított ereje hogy alakul. Ami persze nincs benne a forgatókönyvekben.

Tolnay László

A szárazföldi beavatkozással összefüggésben is felvetődött egy kérdés. Itt mindjárt tisztázni szeretnék egy-két dolgot. Én azt mondtam, hogy a szárazföldi hadműveleteket figyelembe véve akkor van Magyarországról szó, hogyha Belgrád, tehát Jugoszlávia ellen kívánnak közvetlenül katonailag fellépni. Ez nem a koszovói hadműveletekkel állt összefüggésben, hanem egész Jugoszláviával szembeni esetleges katonai fellépésre céloztam akkor, amikor ezt a lehetőséget, alternatív megoldást felvettem. Ebben az esetben sajnos ez fennáll. Ennek vannak különböző oldalai, amiről a horvátokkal éppen tegnap este beszélgettünk is. Amennyiben tényleg egy ilyen helyzet állna elő, akkor – és én arra céloztam, hogy itt katonai előkészítésre is szükség lenne, a szárazföldi hadműveleteket megelőző katonai előkészítésre lenne szükség, ami viszont jelentős mértékben megnövelné az országba beáramló menekültek számát, amire nekünk fel kellene készülni. Ezzel összefüggésben egy speciális magyar probléma lenne. Ebben az esetben sem kellene Magyarországnak esetleg közvetlenül részt vennie ezekben a hadműveletekben. De kétségtelen tény, hogy utánpótlás, szállítmánybiztosítás, az infrastruktúra rendelkezésre bocsátása mind ehhez a kérdéskörhöz tar-

Keletről Nyugatra Európa közepén

tozna. Ezt milyen mértékben tudnánk megoldani? Jelenleg Magyarország geostratégiai helyzete lényegében az, hogy szigetállamként vagyunk ebben a térségben. Esetleg Szlovákián keresztül tudnánk megoldani, vagy Szlovénián keresztül.

Ez egy másik kérdéscsoport lényeges részét kell, hogy alkossa. Hisz Szlovákiával kapcsolatban érdemes figyelembe venni többek között azt, hogy Szlovákia euró-atlanti orientációjának egyértelművé tétele érdekében a jelenlegi szlovák kormány a fegyveres beavatkozás másnapján felajánlotta légerét és repülőtereit is a NATO céljaira. Tehát megvan a készség Szlovákiában egy bizonyos együttműködésre. Albánia esetében katonaföldrajzi szempontból próbáltam megközelíteni a kérdést. Ha ránézünk a térképre és Jugoszlávia domborzati viszonyaira, akkor azt kell látnunk, hogy Macedóniából magashegyi viszonyok között összevissza két olyan út vezet, amely nagyobb szárazföldi katonai erő mozgására alkalmas. Ezt a szerbek már jó tíztizenkét nappal ezelőtt megfelelőképpen megerősítették, aláaknázták, gyakorlatilag hasznavehetetlenné tették. Albánia jelenleg virtuális állam, ami annyit jelent, hogy a központi hatalom gyakorlatilag rendkívül marginálisan tud hatni az eseményekre. A különböző bandák azok, akik az ország jelentős részén kezükben tartják a hatalmat. Ilyen körülmények között nyilvánvalóan nemcsak a menekültek ellátása, a menekültekkel kapcsolatos problémák megoldása, hanem az is nehézséget okozna, hogy a hadműveletet megfelelően elő tudják készíteni.

A támaszpontok kérdése. A Balkán, illetve tulajdonképpen Koszovó nem illeszkedik be a NATO, illetve az Egyesült Államok globális támaszpont-hálózatába. Ami a NATO-t illeti, délen Portugáliában, Spanyolországban, Olaszországban, Szicíliában, illetve Észak-Olaszországban, emellett Görögországban vannak támaszpontok, és nagymértékben török támaszpontok azok, amelyek az Egyesült Államok szempontjából globális viszonylatban érdekeseek lehetnek. Az európai NATO államok szempontjából kétségtelenül más a helyzet, de Jugoszláviát figyelembe véve az észak-olaszországi támaszpontok, valamint az Adriai tengeren jelenleg manőverező repülőgép anyahajók, és más haditengerészeti egységek azok, amelyek ebben a vonatkozásban számottevő tényezőként fölfoghatók. Én nem találkoztam azzal a megfogalmazással, hogy egész Jugoszláviát NATO ellenőrzés alá kívánnák, vagy kívánták volna vonni.

A hadsereg elhelyezésére csak egy mondatban reflektálnék. Nemcsak arról volt szó, hogy kórházakba telepítettek haditechnikát, hanem Koszovóban, Pristina környékén azt csinálták, hogy civil házakba szórták szét a katonákat. Ha tehát a NATO fel kívánt volna lépni a katonákkal szemben, akkor gyakorlatilag polgári házakat, településeket kellett volna, hogy támadjon. Amellett, hogy volt-e erre megfelelő lehetőség, vagy nem volt jelentős számú civil áldozattal járt volna. Erre a jugoszlávok még időben, megfelelő formában fölkészültek.

Varga Lajos történész

Nekem a következő megjegyzésem lenne. Az első az, hogy a mi nemzedékünk évtizedeken keresztül a nukleáris világháború félelmének az árnyékában élt. Most megkaptuk az öldök-

lés valóságát. Nem akarok senkit megijeszteni, elrémíteni, valószínű, hogy ez nem mostanában fog befejeződni. A dolog lényegét tekintve, azt gondolom, hogy itt nemcsak Koszovóról van szó, itt nem a koszovói konfliktust akarják megoldani különböző jelszavak és elképzelések alatt, hanem nyilvánvalóan a világhatalomnak, a világuralomnak a megtartásáról és kiterjesztéséről és stabilizálásáról van szó. Akár annak árán is, hogy Európát valahogy, ha nem is felosztani, de uralni kell. Ezt mutatta a boszniai válság, ezt mutatta a délszláv államnak a szétverése, a szétzúzása. Melyik jön következőként, ezt most még nem lehet tudni. Nyilvánvalóan a forgatókönyv már készül. A világ tehát az én megítélésem szerint, be kell rendezkedjen valami olyasmire, hogy a konfliktusokkal tartósan együtt kell élnie. Ezt a konfliktust, nem tudni, hogy milyen erő tudja esetleg ellensúlyozni. Netalántán, amiről itt szó volt, hogy Primakov orosz miniszterelnöknek a postás szerepét szánja a NATO, vagy valami más szerepet. De egy dolgot azért nem kell elfelejteni. Az orosz nukleáris fegyverek még megvannak. Ezt a világpolitikából, az európai politikából nem fogják tudni kiiktatni. És ebben a vonatkozásban a délszláv helyzetnek a rendezésében még biztos, hogy az oroszoknak lesz szavuk.

Ami a magyar kormányt illeti, és azzal kapcsolatban, amit itt határozati javaslatként olvashattunk, én messzemenően egyetértek, és nagyon örülök ennek a tanácskozásnak és eszmecserének. De én azt gondolom, egy háborút nem lehet befejezni a légierővel. Ezt már elég régóta tudjuk a történelemből, a magyar történelemből meg még inkább. Tehát, ha be akarják fejezni katonai úton, akkor valamiféle egységet, deszantokat oda kell telepíteni. Elhangzott az, hogy Magyarország az egyik lehetséges felvonulási terület. Kérem szépen, ne akarok történelmi példákra hivatkozni, nagyon sok van belőlük. A TV, a sajtó arról beszél és ír, nap, mint nap, hogy mennek majd a szárazföldi csapatok, és hogy tapsoljunk hozzá. Valahogy ezt adagolják be. Fel van a magyar közvélemény arra készítve, hogy ennek milyen következményei lehetnek? Én ezt hiányolom ebből a határozatból. Magyarország a NATO rendelkezésére bocsátotta, átengedte a légtérét, rendben van. De nem lehetne valami olyasmit megfogalmazni, hogy Magyarország ne engedje meg, hogy itt szárazföldi csapatok vonuljanak át Jugoszlávia ellen? Vagy ez a NATO tagságból adódóan egyenesen következik? Vajon csak a NATO vezetői nem ismerik a szerbek pszichológiáját? A magyar kormányzatok ismerik? Nem ugrik be nekik esetleg egy '41-es Teleki-féle történet, amikor átengedték a németeket? Vagy itt van ez az orosz konvoj. Ezzel is megcsinálták ezt a játékot. Engem nem lepett meg, mert ez a kormány konfliktust kereső kormány. Megsértették az oroszokat, megsértették a szerbeket. Kitaláltuk, hogy fel lehet használni ezeket a teherautókat katonai célokra. Ugyan már, hát még a serpenyőt is fel lehet használni katonai célokra! És akkor a szerbeknek nem ugrik majd be az, hogy van légi híd Magyarország és Tirana között, ahol csak csokoládé nyuszik mennek Tiranába? Nem ugrik be a kalasnyikov ügy? Hát volt ennek értelme? Miért kell provokálni? És akkor mi a szerbekkel jóba akarunk lenni, mert valóban jóba kell lenni velük, hiszen itt élünk, és nem az Óceán túlsó partjáról fogják majd megmondani azt, hogy mit is kell nekünk csinálni.

Tabajdi Csaba

Kedves Barátaim! Ami a szerb népnek küldendő üzenetre vonatkozó országgyűlési határozati javaslatot illeti, a sajtóban sok minden valótlanul állítottak, különösen Németh Zsolt államtitkár. Hogy mi nem közvetíteni akartunk, hiszen NATO tagállamként ebben a helyzetben, a szövetség és Jugoszlávia között nem közvetíthetünk. Bár a görögök azért ilyet is vállaltak. Mi viszont fegyelmezett, újdonsült, eminens NATO-tagként ilyet nem teszünk. Nem ez volt, vagy lett volna a célja ennek az üzenetnek. Az előterjesztő nevében azzal kezdtem a Külügyi Bizottságban a felszólalásomat, hogy nem szocialista javaslatként szeretnénk bevenni a Ház elé, hanem vagy valamennyi párt nevében, tehát többpártiként, vagy a Külügyi Bizottság javaslataként. Mert ilyen javaslatnak csak akkor van súlya, ha többpárti. Az egyik ellenvélemény az volt, hogy nem időszerű, majd akkor üzenjünk a szerbeknek, ha véget ért a háború. Erre azt válaszoltam, hogy akkorra már késő lehet, addigra már a vajdasági magyarokat vagy kiűzik, vagy fizikailag bántalmazzák. A másik ellenvetés úgy szólt, hogy „bízunk a Nyugat garanciájában”. Mondták ezt azon kollégáim, akik az Európa Tanácsban jelen vannak. Kénytelen voltam rákérdezni, hogy na de kedves képviselő társaim, látnak e érdemi nemzetközi garanciát a vajdasági magyarok megvédésére? Erre nem tudtak semmilyen érdemi választ adni. Ugyanis nem lehetséges nyugati garancia ilyen helyzetben, csak a szerb nép és politika józan önmérsékletében bízhatunk. A tervezetet tárgyalásra sem engedték tovább, pedig javasoltam, hogy akkor fogalmazzunk meg más szövegű üzenetet, amiben mi, mint magyar Külügyi Bizottság meg tudunk egyezni, de üzenjünk a szerb népnek. Mire a bizottság elnöke jelezte, hogy némely NATO nagykövetség rezegetteti a fejét. Kétségtelen. A brit és az amerikai nagykövetség rezegettette a fejét, amíg a szöveget nem ismerték.

Szuverén ország politikusainak időnként nem árt szuverén módon védeni sajátos érdekeiket. Azt ugyanis helyettünk más nem teszi meg. Hiszen azért léptünk be a NATO-ba, mert azt hittük, hogy végre ez egy olyan nemzetközi szövetség lesz, amelyben a nemzeti érdek és a közösségi kötelezettségvállalás harmonizálható. A Varsói Szerződés esetében ez ugyanis nem volt így. A nemzeti érdek és a közösségi érdek akkor harmonizálható, ha a magyar politika, nevezetesen a magyar kormány megfelelően viselkedett volna. A NATO-t fel kellett volna világosítani történeti tényekről, a szerb pszichéről, arról mit jelent Koszovó a szerb önazonosság számára, s hogy az albán–szerb hatszáz éves konfliktus nem egyszerűsíthető le a gonosz Milosevic és a szegény kisebbség ismert képletére. Ez egy olyan történelmi adokkapok, amelynek a jelenlegi fázisában ugyan a Milosevic féle szerb politikáé az elsődleges felelősség, de nem kizárólagosan.

Meg kellett volna próbálni a NATO-val megértetni bizonyos szempontokat. Amiből nem feltétlenül következik az, hogy nem indítják el a katonai akciót, de esetleg jobban végiggondolják, miként is fognak kijönni belőle. Vagyis, hogy mi legyen Koszovó alkotmányos státusza. Ha a magyar politikának erre vonatkozóan lett volna, vagy lenne víziója. Körmönfont mellébeszélések nélkül ki kell jelentenünk, hogy a Magyar Parlament nem mondhat igent

szárazföldi csapatok küldésére, és Magyarország felől semmilyen körülmények között nem lehet szárazföldi csapatokat átengedni Jugoszláviába. A jelenlegi helyzetben nem minősíteni kellene, hogy vajon nyomás alatt nyilatkozik-e Kasza József, vagy sem, hanem meg kellene hallgatni és fogadni az ő teljesen jogos aggályait, sőt, félelmeit. Kimondani is félelmetes, de mégis szólni kell róla, hogy egy Magyarország felől történő szárazföldi támadás a Vajdaságban tízezrek életét fenyegető pogromot váltana ki.

Aczél Endrével szinte ugyanazt mondtuk: ciprusi modell, szétválasztás, illetve kettéosztás. Itt már nem megy az, ami egyébként Bosznia–Hercegovinában sem megy, hogy a civilizált Nyugat megpróbálja Koszovóban a szerbeket és az albánokat az egymás mellett élésre rákényszeríteni. Ha lenne hozzá elég felkészültségünk és kurázsink, hogy megfelelő diplomátikus formában elmondjuk a térségi ismereteinket, akkor ez nemcsak nekünk, hanem az a NATO-nak is hasznos lenne, mert esetleg olyan döntésektől, illetve részdöntésektől óvhatjuk meg, amelyekből valamennyien csak veszteségek árán kerülhetünk ki.

Ebben a helyzetben Franciaország, Nagy-Britannia, Egyesült Államok, Németország és Olaszország után Magyarország a legfontosabb NATO ország, a szomszédság, a helyismeret, az érdekeltség és egyebek következtében. Ezt a lehetőséget a magyar kormány nem használta ki. Az volt az Orbán-kormány szerencséje, hogy mi túl visszafogott ellenzékként viselkedtünk. Nem mondtuk ki korábban, és nem mondjuk ki még most sem kellőképpen, hogy nem kellett volna azt hazudnia Orbán Vikornak, hogy Vajdaságot nem bombázzák. El kellett volna mondania a NATO-nak, hogy a magyar közvéleményben rendkívül rossz hatása lesz olyan akciónak, és a NATO tekintélyét nagymértékben alá fogja ásni, ha látják a szétbombázott újvidéki és egyéb hidakat, a Duna hajózhatatlanná tételét és a polgári áldozatokat. Ha valaki megnézte a TV2 vasárnapi telefonos közvéleménykutatását, akkor bizony láthatta, hogy a NATO akció eredményességét csak a telefonálók 53 %-a fogadta el. Nem azt állítom, hogy mi a NATO politikáját alapvetően meg tudnánk változtatni, azt viszont igen, hogy azt tisztelik, aki olyat mond, ami a szervezet számára fontos, meghatározó, releváns információ. Magyarországnak és a magyar diplomáciának ezt kellett volna megtennie. Ezt kell megtennie a jövőben, különben Magyarország sodródni fog az eseményekkel.

A mai vita is rendkívül termékeny volt. További akciókban gondolkodunk a vajdasági magyarsággal való szolidaritás vonatkozásában. Pomogáts Bélával, Komlós Attilával hárman „Veled vagyunk Vajdaság” címmel szolidaritási akciót kívánunk indítani, amelynek az a lényege, hogy minden nap, a magyar szellemi élet jeles személyisége, maximum egy oldal terjedelemben, szolidaritási üzenetet küld Jugoszlávia szenvedőinek, magyaroknak, szerbeknek, albánoknak, elsősorban a vajdasági magyarságnak. Ha a magyar média ehhez partner lesz, akkor ez az akció sikeres lesz. Jelenleg magyar politikus nem mehet át a Vajdaságba, vajdasági politikus nem jöhet át Magyarországra. Ilyen helyzetben, egy ilyen állapotban, Magyarországnak igenis kifejezésre kell juttatnia szolidaritását. Ebben a tragikus helyzetben a Napi Magyarország meg merte tenni, hogy demagógnak nevezze Kasza Józsefet, a vajdasági magyarság hiteles és legitim első számú vezetőjét. Azt hiszem, az önmagát minősíti,

Keletről Nyugatra Európa közepén

ha egy ilyen veszélyeztetett helyzetben lévő közösség első számú vezetőjét, azért, mert bírálni merte a magyar kormányt, demagógnak meri nevezni. Úgy gondolom, hogy ez túllép minden sajtó normán, elemi erkölcsi és minimális nemzeti elkötelezettségen. Mivel a nemzetközi viszonyok egész rendszerét érte kihívás a jugoszláviai válság elmélyülésével, újra végig kell gondolnunk a nemzetközi élet normáit, kategóriáit, intézményeit. Semmi nem lehet ugyanaz Koszovó után, mint Koszovó előtt.